

Archeo-rapport 460

Het archeologisch onderzoek aan de Hennemarkt te Tienen



Vanessa Vander Ginst & Maarten Smeets

**Tienen, 2019
Studiebureau Archeologie bvba**

Archeo-rapport 460

Het archeologisch onderzoek aan de Hennemarkt te Tienen

Vanessa Vander Ginst & Maarten Smeets

Tienen, 2019
Studiebureau Archeologie bvba

Colofon

Archeo-rapport 460 Het archeologisch onderzoek aan de Hennemarkt te Tienen

Opdrachtgever:	Alpha-Business NV
Projectleiding:	Maarten Smeets
Leidinggevend archeoloog:	Vanessa Vander Ginst
Auteurs:	Vanessa Vander Ginst Maarten Smeets
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

D/2019/12.825/2

Studiebureau Archeologie bvba
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2019, Studiebureau Archeologie bvba

Administratieve fiche

Site	Tienen-Hennemarkt
Locatie	Vlaams-Brabant, Tienen, Hennemarkt
Lambert 72- coördinaten	Hoekpunt 1: X190295.01, Y166359.40 Hoekpunt 2: X190301.79, Y166344.09 Hoekpunt 3: X190327.06, Y166374.57 Hoekpunt 4: X190325.99, Y166355.03
Oppervlakte projectgebied	6,2 are
Kadastergegevens	Tienen, Afdeling: 3 Sectie: H perceelsnummers: 368 ^e , 369d en 370c
Opdrachtgever	Alpha-Business NV, Hauthem 73a, 3320 Hoegaarden
Vergunningsnummer	2015/046
Vergunningshouder	Vanessa Vander Ginst
Bijzondere voorwaarden	Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Tienen, Hennemarkt, residentie 'Hof van Rome'
Termijn veldwerk	23 februari t.e.m. 31 maart 2015
Aard van de bedreiging	Nieuwbouw van commerciële ruimtes en appartementen (met kelder). Totale oppervlakte 6,2 are
Archeologische verwachting	Gelegen binnen de historische stadskern van Tienen. Bij een archeologisch vooronderzoek werden sporen uit de middeleeuwen aangetroffen.
Wetenschappelijke begeleiding	Tom Debruyne - Portiva

Inhoudstafel

Hoofdstuk 1	Inleiding	p. 3
1.1	Algemeen	p. 3
1.2	Beschrijving van het onderzoeksgebied	p. 4
1.3	Archeologische en historische voorkennis	p. 4
1.4	Onderzoeksopdracht en vraagstellingen	p. 9
Hoofdstuk 2	Werkmethode	p.10
2.1	Terreinwerk	p. 10
2.2	Vondsten en natuurwetenschappelijk onderzoek	p. 10
Hoofdstuk 3	Analyse	p.12
3.1	Plannen	p. 12
3.2	Stratigrafisch oudste kelders	p. 16
	Grote rechthoekige kelder	p.16
	Kleine rechthoekige kelde	p.16
	Nog oudere keldermuren?	P.17
3.3	Hergebruik en recentere fases	p.26
	Zuidelijke kelder	p.28
	Middelste kelder	p.28
	Noordelijke kelder	p.31
	Elementen in baksteen op de achtererven:	p.32
3.4	Stratigrafisch oudste grondsporen	p. 38
3.4.1	Kuilen	p.38
	3.4.1.1 Stratigrafisch oudste kuilen	p.38
	3.4.1.2 Stratigrafisch recentere kuilen	p.41
3.4.2	Paalkuilen	p.48
Hoofdstuk 4	Synthese	p.51
4.1	Interpretatie en datering	p. 51
4.2	Beantwoording onderzoeksvragen	p.52
Hoofdstuk 5	Besluit	p.54
Bibliografie		
Bijlagen (CD-rom)		
	Bijlage 1: Sporeninventaris	
	Bijlage 2: Vondsteninventaris	
	Bijlage 3: Staleninventaris	
	Bijlage 4: Fotoinventaris	
	Bijlage 5: coupetekeningen	
	Bijlage 6: Overzichtsplan	

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Algemeen

Naar aanleiding van de nieuwbouw van onderkelderde commerciële ruimtes en appartementen op een oppervlakte van ca. 6,2 are aan de Hennemarkt te Tienen en na een positief vooronderzoek (2014/371)¹ werd door Onroerend Erfgoed een vlakdekkende opgraving opgelegd (2015-046). Het terreinwerk werd door Studiebureau Archeologie bvba gefaseerd uitgevoerd van 23 februari tot en met 31 maart 2015.

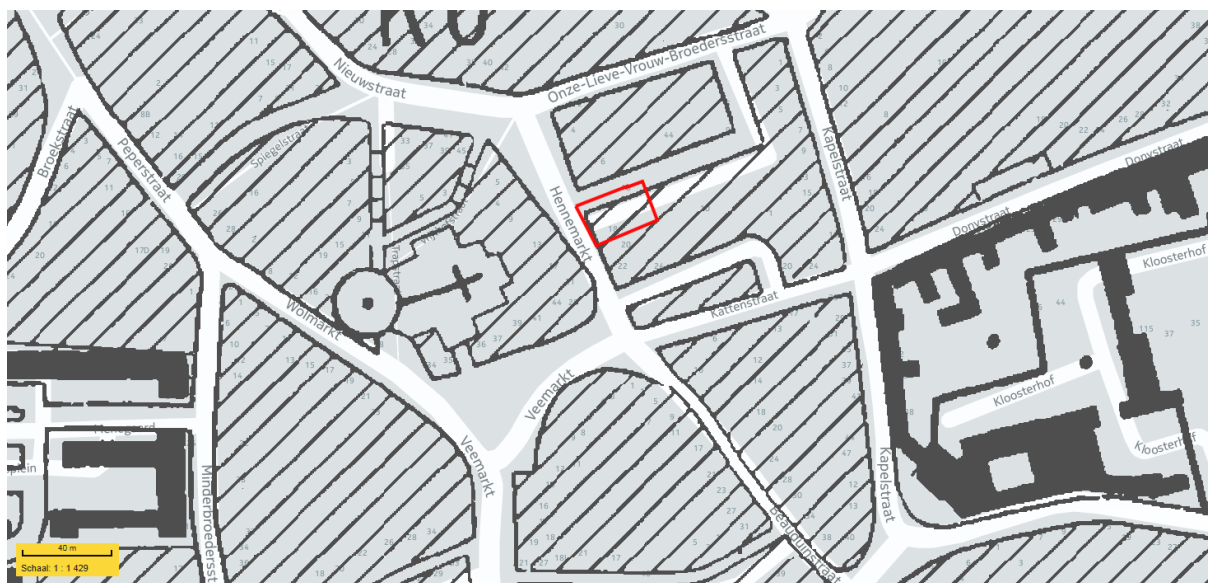


Fig. 1.1: Uittreksel van de topografische kaart met situering van het projectgebied (©Databank Ondergrond Vlaanderen).

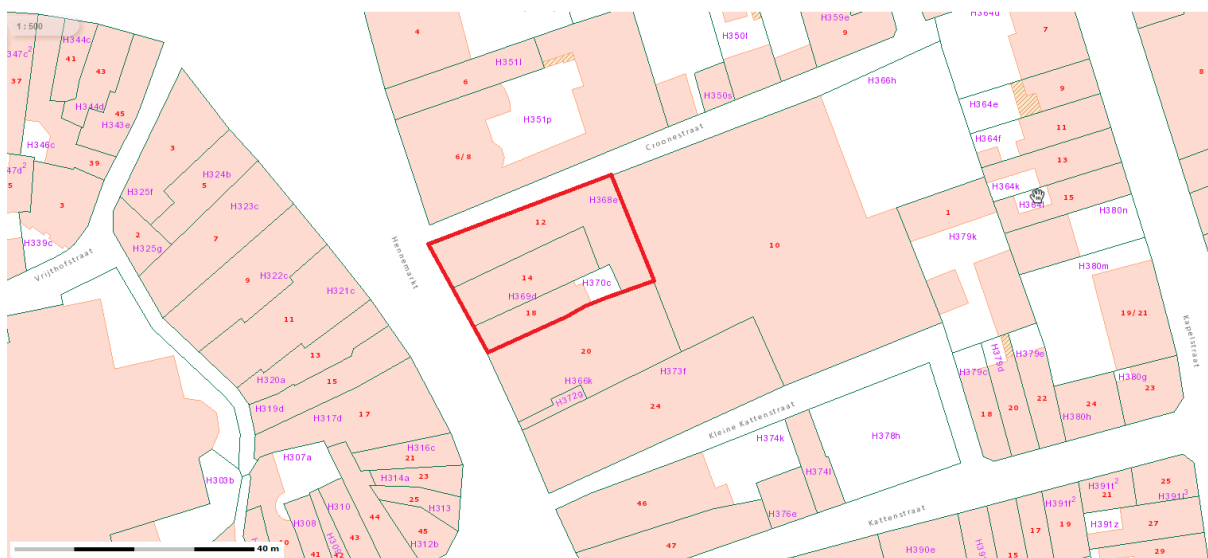


Fig. 1.2: Uittreksel van het kadasterplan met situering van het projectgebied (©CADGIS).

¹ Vander Ginst & Smeets 2015.

1.2 Beschrijving van het onderzoeksgebied

Het projectgebied ligt in de oksel van de Croonestraat en de Hennemarkt (fig. 1.1 en 1.2) en is kadastraal gekend als Tienen, Afdeling: 3, Sectie: H, perceelsnummers: 368^e, 369d en 370c. De bestaande panden waren bij de start van het archeologisch (voor)onderzoek tot op kelderniveau afgebroken.

Het terrein ligt op een hoogte tussen 47 en 45 m TAW en helt licht af naar het noordoosten. Op ca. 400 m ten zuiden van het projectgebied loopt de Grote Gete en op ca. 500 m ten oosten ervan de Viander. Geo-archeologisch gezien is het projectgebied gesitueerd in de (zand)leemstreek.

1.3 Archeologische en historische voorkennis

De Centrale Archeologische Inventaris geeft een aantal gekende archeologische vindplaatsen en monumentale relictten weer in de omgeving van het projectgebied (fig. 1.3).

Het projectgebied ligt in het centrum van Tienen, binnen de eerste stadsomwalling uit de late middeleeuwen (CAI 152468) en op ca. 50 m ten oosten van de Sint-Germanuskerk (CAI 3611). Deze kerk zou teruggaan op een romaanse kerk uit de tweede helft van de 12^{de} eeuw die bewaard gebleven is tot in de 14^{de}/15^{de} eeuw².

Op de Hennemarkt, net ten oosten van de kerk, werden in 1962 bij een werfcontrole drie waterputten met laatmiddeleeuws vondstmateriaal (CAI 316) aangetroffen.

Bij het archeologisch vooronderzoek (2014/371) op het projectgebied zelf werden in totaal 3 proefputten gegraven. In de kelder van het meest noordelijke en het meest zuidelijke pand aan de Hennemarkt werd telkens een proefput aangelegd. Meer naar het westen, op de achtererven van de percelen werd één proefput van 4 bij 4 m gegraven.

In de beide kelders aan de straatzijde werden onder het vloerniveau van de kelders en onder de aanzet van de keldermuren nog kuilen aangetroffen met laat- tot postmiddeleeuws aardewerk in de vulling. In de werkput op het achtererf werden twee massieve muren in natuursteen aangetroffen die een hoek vormden. Tegen de NO-ZW-georiënteerde muur was aan de zuidzijde een bakstenen beerkelder gebouwd en aan de noordzijde een smallere natuurstenen muur.

Andere monumentale relictten in de omgeving van het projectgebied zijn het voormalig Augustijnenklooster uit de 17^{de} eeuw (CAI 20109), de gotische Onze-Lieve-Vrouw-ten-Poelkerk (CAI 2456) en een laatmiddeleeuws ziekenhuis (CAI 3668).

Volgens de gegevens van de CAI bevinden er zich twee laatmiddeleeuwse molens in de nabijheid: CAI 5592 en CAI 5588.

Ten westen van het projectgebied werden Romeinse crematiegraven (CAI 3620 en CAI 3613) aangetroffen, die mogelijk behoren tot het Romeinse grafveld van Avendoren. Op locatie CAI 3614 ten zuiden van het projectgebied werd eveneens een Romeins of Merovingisch vlakgraf aangetroffen.

Bij werken onder het huidige museum Het Toreke op de Grote Markt werden 17^{de}-eeuwse scherven (CAI 150764) aangetroffen. Ook op locatie CAI 2282 bracht een toevalsvondst aardewerk en glas uit de nieuwe tijd aan het licht.

² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/42838>

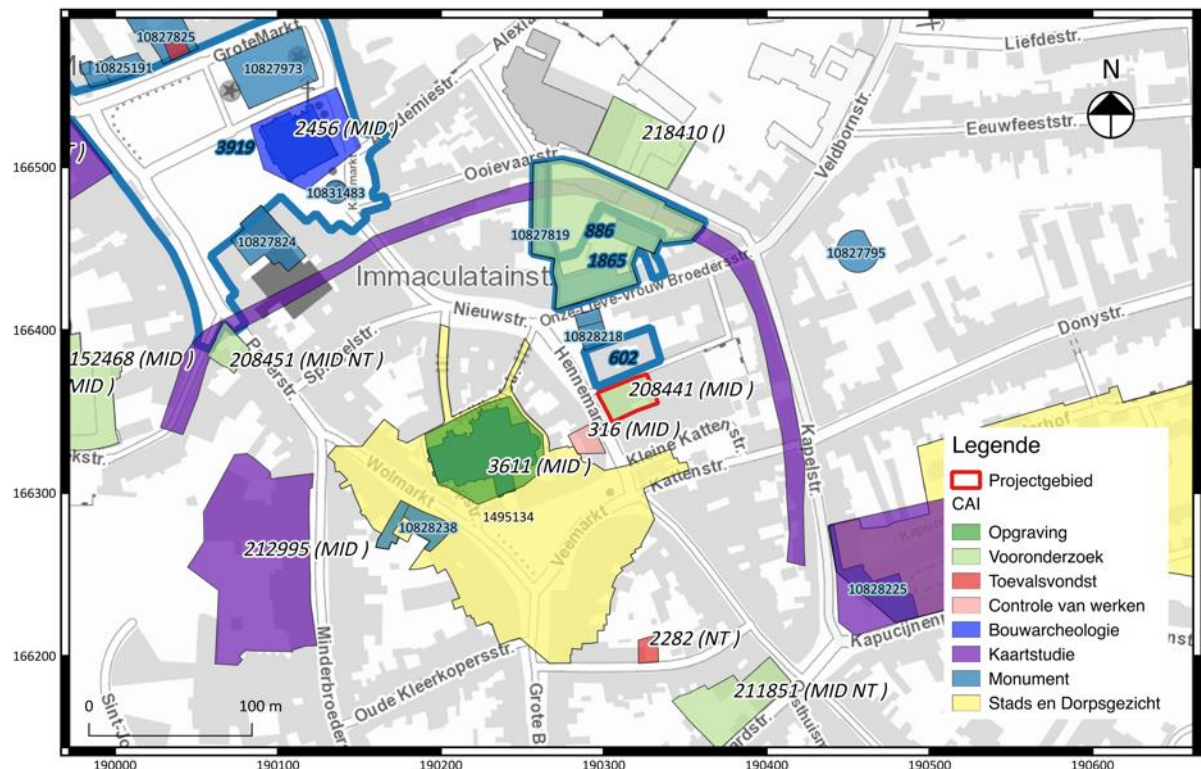


Fig. 1.3: Uittreksel uit de CAI met situering van het projectgebied³.

Op de oudste cartografische weergave van Tienen, de kaart van Jacob van Deventer (1550-1565), is ter hoogte van het projectgebied en langs de Hennemarkt, de Croonstraat en de Kleine Kattenstraat bebouwing geschetst (fig. 1.4). Ook op de Villaretkaart is het gebied aan de zijde van de Hennemarkt bebouwd (fig. 1.5). De weergave is zeer schetsmatig. Op de Ferrariskaart (1771-1778) is het projectgebied daarentegen is deze zone ingekleurd als moestuin (fig. 1.6). Op de Atlas der Buurtwegen (1841), de Vandermaelenkaart (1846-1854) en de Poppkaart (1842-1879) is bijna het volledige projectgebied ingenomen door bebouwing (fig. 1.7 t.e.m. 1.9). De weergave op de Vandermaelenkaart is te schetsmatig om bruikbaar te zijn. De weergave op de overige twee kaarten betreft bebouwing langs de Hennemarkt en de Croonstraat met een kleine open ruimte in het zuidoosten.

Op een kadasterkaart van 1830 is de opdeling van de panden van het projectgebied in deze periode afgebeeld (fig. 1.10)⁴. De weergave stemt grotendeels overeen met deze op de Atlas der Buurtwegen en op de Poppkaart. De panden van noord naar zuid hadden de benaming Hof van Rome, Gulden kruis en Dorre boom. In de 14^{de} eeuw zouden de panden gelegen tussen de huidige Croonstraat en de kleine Kattestraat 1 grote eigendom gevormd hebben. Dit erf viel later eerst uiteen in de Dorre boom en de Duif, die later opnieuw verkaveld werden tot kleinere percelen⁵.

Op het terrein vond gefaseerd tussen december 2014 en januari 2015 een vooronderzoek plaats in de vorm van profputten. Er werd een put op het achtererf aangelegd en ook telkens één in de uiterst noordelijke en zuidelijke kelder aan de zijde van de Hennemarkt. Hierbij werden natuurstenen muren aangetroffen en middeleeuwse grondsporen⁶.

³ www.agiv.be

⁴ uit: Kempeneers 1999: Kaart 68.

⁵ Kempeneers 1999: 571.

⁶ Vander Ginst & Smeets 2015: 22.



Fig. Fout! Geen tekst met de opgegeven stijl in het document..4: Uittreksel uit de kaart van Jacob van Deventer met situering van het projectgebied⁷.



Fig. 1.5:Uittreksel uit de Villaretkart met situering van het projectgebied⁸.

⁷ <http://uurl.kbr.be/1043867>

⁸ www.kbr.be



Fig. Fout! Geen tekst met de opgegeven stijl in het document..6: Uittreksel uit de Ferrariskaart met situering van het projectgebied⁹.

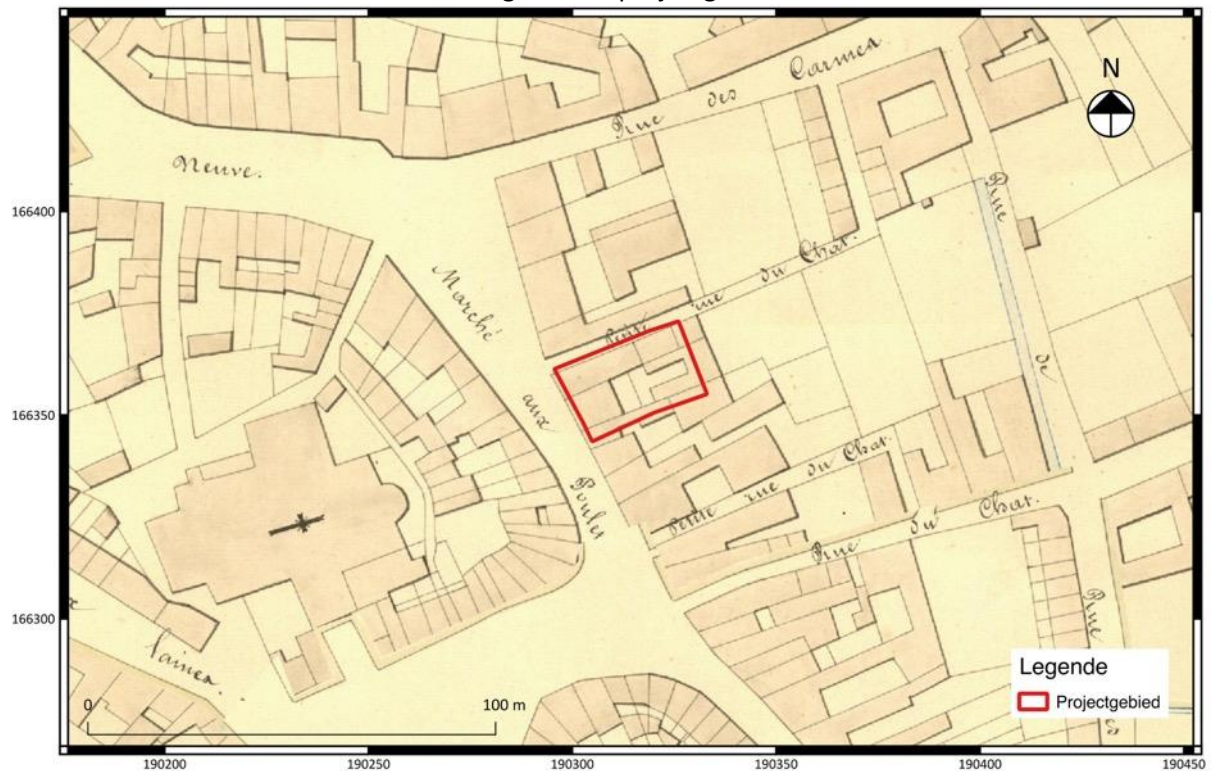


Fig. Fout! Geen tekst met de opgegeven stijl in het document..7: Uittreksel uit de Atlas der Buurtwegen met situering van het projectgebied¹⁰.

⁹ www.kbr.be

¹⁰ <http://www.geopunt.be/kaart>



Fig. 1.8: Uittreksel uit de Vandermaelenkaart met situering van het projectgebied¹¹.



Fig. 1.9: Uittreksel uit de Poppkaart met situering van het projectgebied¹².

¹¹ <http://www.geopunt.be/kaart>

¹² <http://www.geopunt.be/kaart>

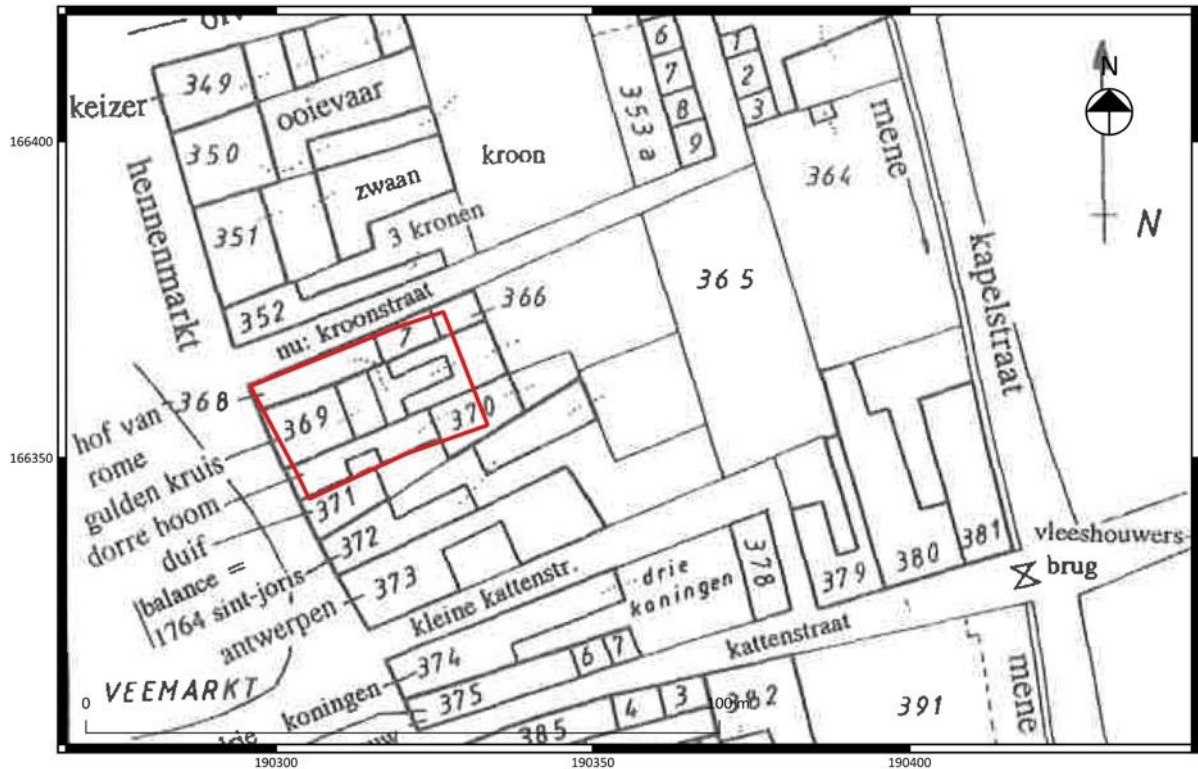


Fig. 1.10:Kadasterplan 1830.

1.4 Onderzoeksopdracht en vraagstellingen

De vraagstelling van het onderzoek zal gericht zijn op een wetenschappelijk verantwoorde registratie van de bewoningsgeschiedenis van de Tiense stadskern. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe verhoudt de site zich in zijn ruimere omgeving met betrekking tot de onderzochte periode(s).
- Zijn er aanwijzingen voor ambachtelijke activiteit in deze zone? Zo ja, welke en wat betekent die in verhouding tot de gekende informatie over dit ambacht in Tienen.
- In welke mate komen de opgravingsresultaten overeen met de gegevens uit historische kaarten en archiefbronnen?
- Wat betekenen de gegevens mogelijk voor een aanvulling van kennisleemtes van de lokale en regionale geschiedenis?

Hoofdstuk 2 Werkmethode

2.1 Terreinwerk

Om praktische reden en in overleg met de hoofdaannemer werd het projectgebied bij het archeologisch onderzoek in vier werkputten opgedeeld. Dit was nodig om een vlotte grondopslag en -afvoer te kunnen blijven garanderen. Het betrof de zone ten oosten van de kelders langs de Hennemarkt enerzijds en de drie kelders anderzijds.

De drie proefputten van het archeologisch vooronderzoek waren bij de aanvang van het archeologisch onderzoek opnieuw gedicht. Bij dit archeologisch vooronderzoek gefaseerd uitgevoerd in december 2014-januari 2015 werd een put op het achtererf (groen op fig. 2.1). aangelegd en ook telkens één in de uiterst noordelijke en zuidelijke kelder aan de zijde van de Hennemarkt. Tevens kon worden vastgesteld dat de uiterst oostelijke zone van het terrein reeds ten dele verstoord was door de aanwezigheid van een recente kelder. Hier werd bijgevolg slechts nog beperkt één vlak aangelegd bij de opgraving.

De middelste zone van het terrein werd eerst opgegraven. Zoals reeds vastgesteld kon worden uit de stratigrafie in de aangelegde proefput op het achtererf, diende deze zone in drie vlakken opgegraven te worden (fig. 2.1). Het eerste aangelegde vlak werd aangelegd op het afbraakniveau van de aangetroffen (kelder)funderingen. Een tweede vlak werd aangelegd aan de onderzijde hiervan. Bij de aanleg van het derde vlak werden de aanwezige funderingen verwijderd om de onderliggende sporen te kunnen registreren. Zeer lokaal moest nog een vierde vlak worden aangelegd.

De zone in het oosten, die reeds gedeeltelijk verstoord was door de aanwezigheid van recente kelders, werd nadien onderzocht met de aanleg van één vlak onder de uitgebroken recente kelders. Tot slot werden de kelders aan de kant van de Hennemarkt gefaseerd leeggehaald en onderzocht. In de kelders diende telkens één vlak onder de voormalige vloer aangelegd te worden om hier de natuurlijke ondergrond te bereiken.

Met de aangelegde vlakken en het couperen van de aangetroffen sporen werd overal de diepte van de beoogde verstoring bereikt met inbegrip van de vooraf afgesproken grondbanken als buffer tegen de perceelsgrenzen aan. Dit was 3,5 m onder maaiveld. Net ten oosten van de middelste kelder aan de kant van de Hennemarkt en in de meest oostelijke zone, onder de recente kelders, werden echter nog sporen aangetroffen die zich grotendeels onder deze bufferzone bevonden. Deze werden geregistreerd maar niet gecoupeerd aangezien behoud in situ mogelijk was. Ook een grote kuil (S180) werd gecoupeerd om de gelaagdheid en de diepte te achterhalen maar de tweede helft werd, om dezelfde reden en in onderling overleg, in situ gelaten.

De zones die aldus behouden bleven, zijn met een gele arcering aangeduid op fig. 3.2 en 3.3.

Alle aangelegde vlakken werden volledig opgeschoond met truweel en borstel. De aangetroffen kuilen en paalkuilen, behalve de net vermelde sporen die onder de verstoringsdiepte zaten, werden gecoupeerd.

De aangetroffen muren en funderingen werden bemonsterd (S29, S18, S50, S38, S158, S5, S60, S41, S37, S157, S 54, S1, S156, S6, S7 en S3).

Enkele aangetroffen vondstenrijke (beer)kuilen werden bemonsterd met een bulkstaal (S157, S179, S184, S162, S84, S85 en S143).

2.2 Vondsten en natuurwetenschappelijk onderzoek

Het vondstenmateriaal uit de spoorvullingen bevat hoofdzakelijk ceramiek (1870 scherven) en faunaresten (2103 stuks) en , in mindere mate, glas (152 scherven), metaal (32 stuks) , 8 fragmentjes van kleipijpen en één natuurstenen voorwerp.

De meeste ceramiekscherven zijn vrij klein, de vondsten uit de recentere beerput S228 daarentegen zijn wel vollediger bewaard.

De scherven worden aangewend ter relatieve datering van de aangetroffen sporen.

Aangezien op basis van stratigrafie en vondstenmateriaal uit de spoorvullingen voldoende informatie voorhanden is om tot een relatieve datering te komen en een mogelijke 14C-datering geen verfijning hiervan zou betekenen, werden geen mortelstalen weerhouden voor een gerichte datering.

Ook de overige posten voor natuurwetenschappelijk onderzoek werden niet aangewend aangezien hiervoor geen specifieke vraagstelling was en extra onderzoek geen meerwaarde zou betekenen in de interpretatie van de aangetroffen sporen. De genomen bulkstalen werden uitgezeefd, maar worden dus niet verder onderzocht aangezien ze geen kenniswinst zullen opleveren. Er werd gesuggereerd om de uitgezeefde bulkstalen te deselecteren, maar op vraag van Onroerend Erfgoed zullen ze toch bijgehouden worden en naar depot van Portiva gebracht worden.

Geen van de voorwerpen heeft een conserverende behandeling nodig.

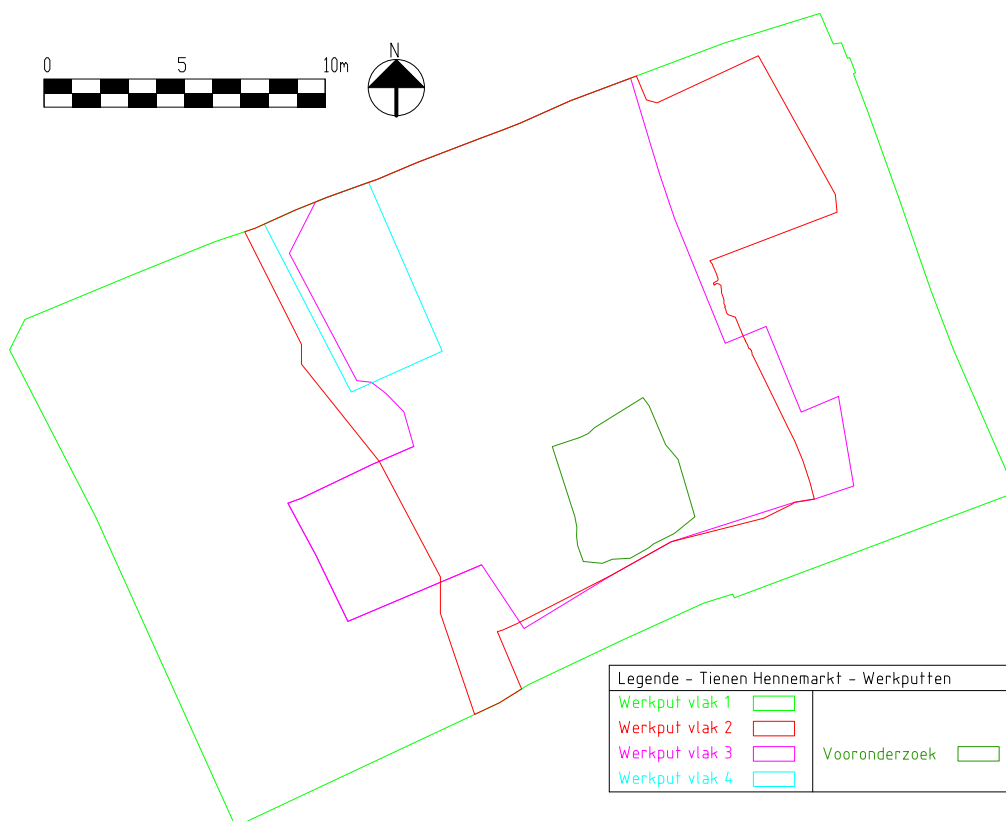


Fig. 2.1: Aangelegde vlakken met projectie van de proefput op het achtererf van het vooronderzoek.

Hoofdstuk 3 Analyse

3.1 Plannen

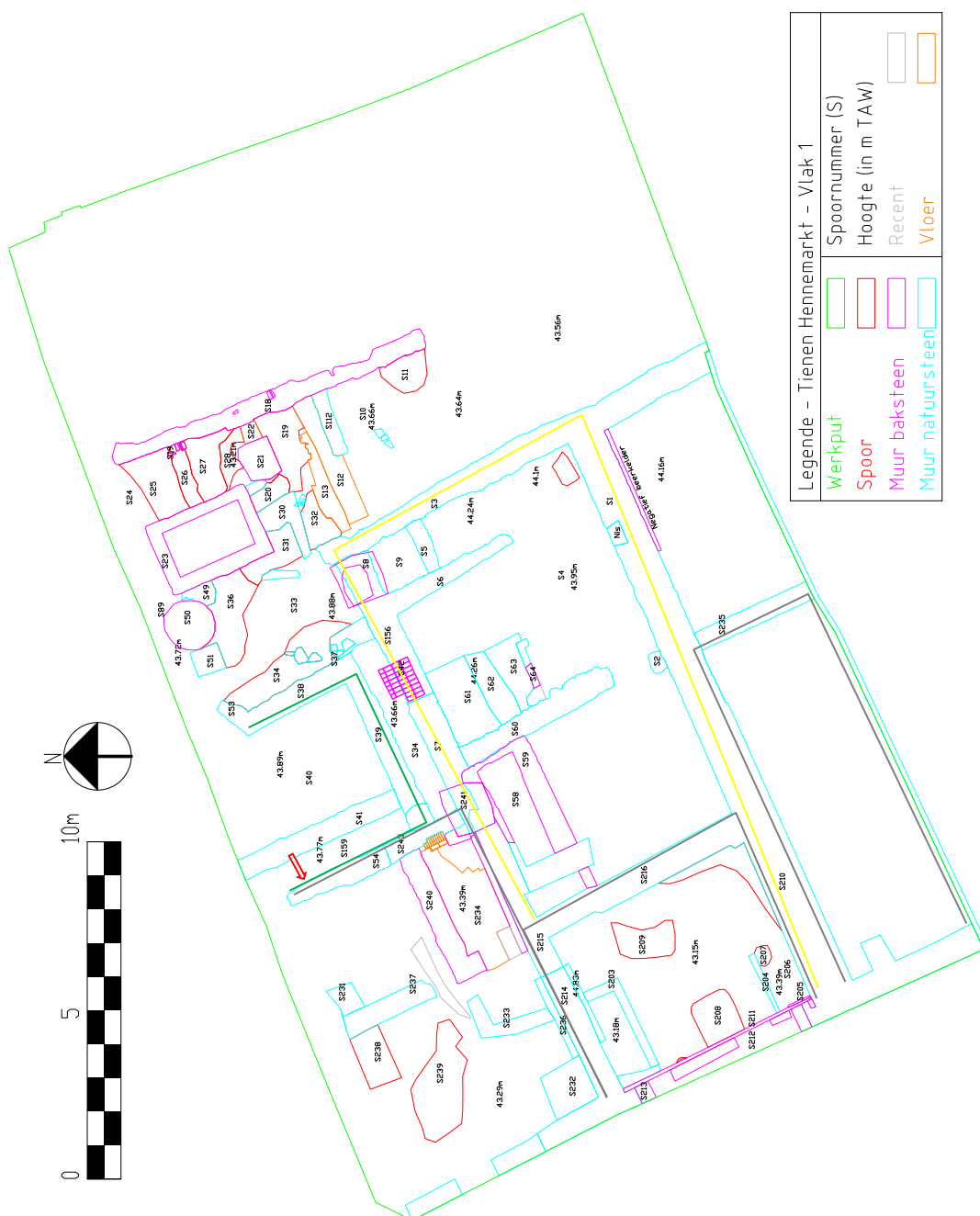


Fig. 3.1: Allesporenplan : vlak 1

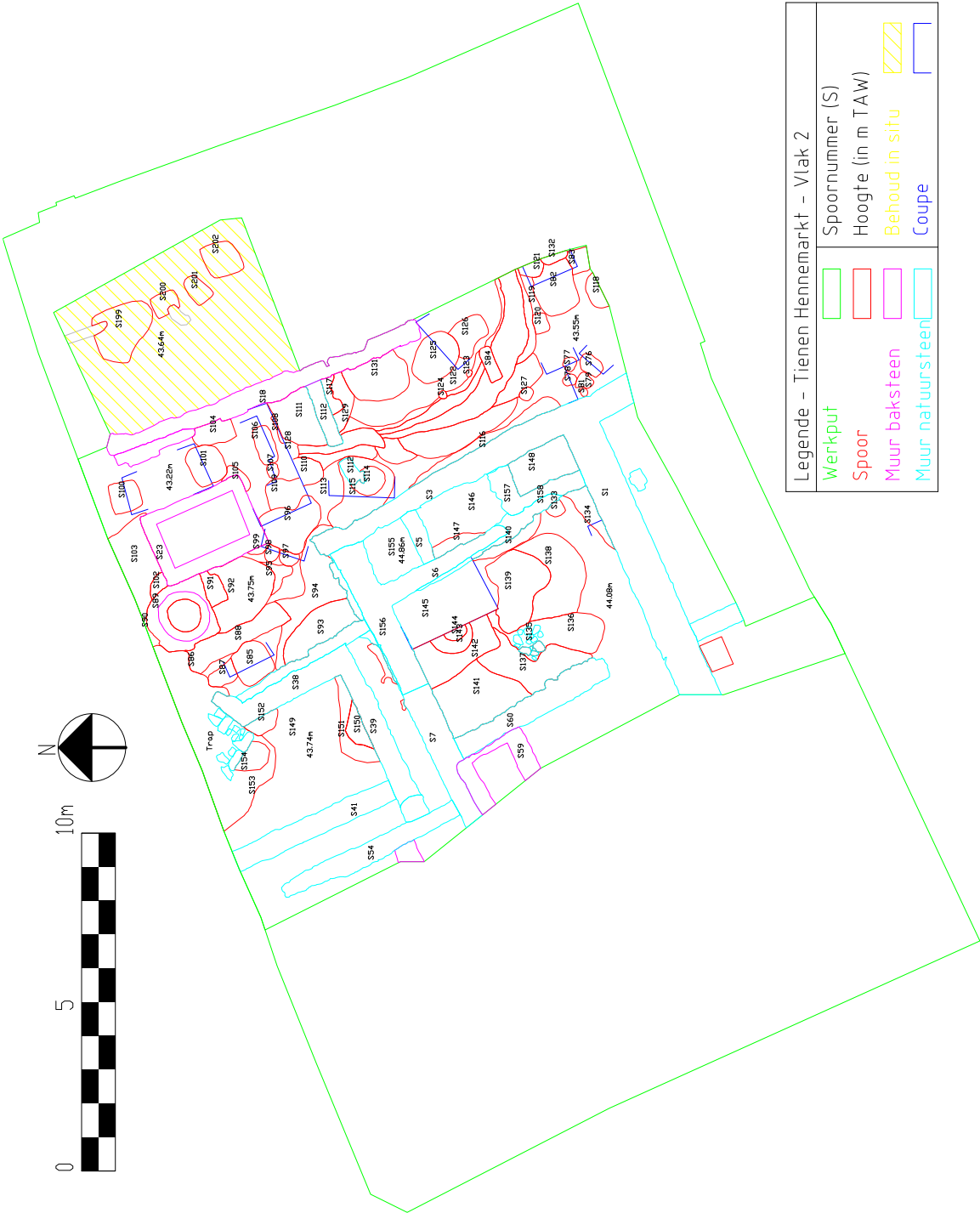


Fig. 3.2: Allesporenplan : vlak 2

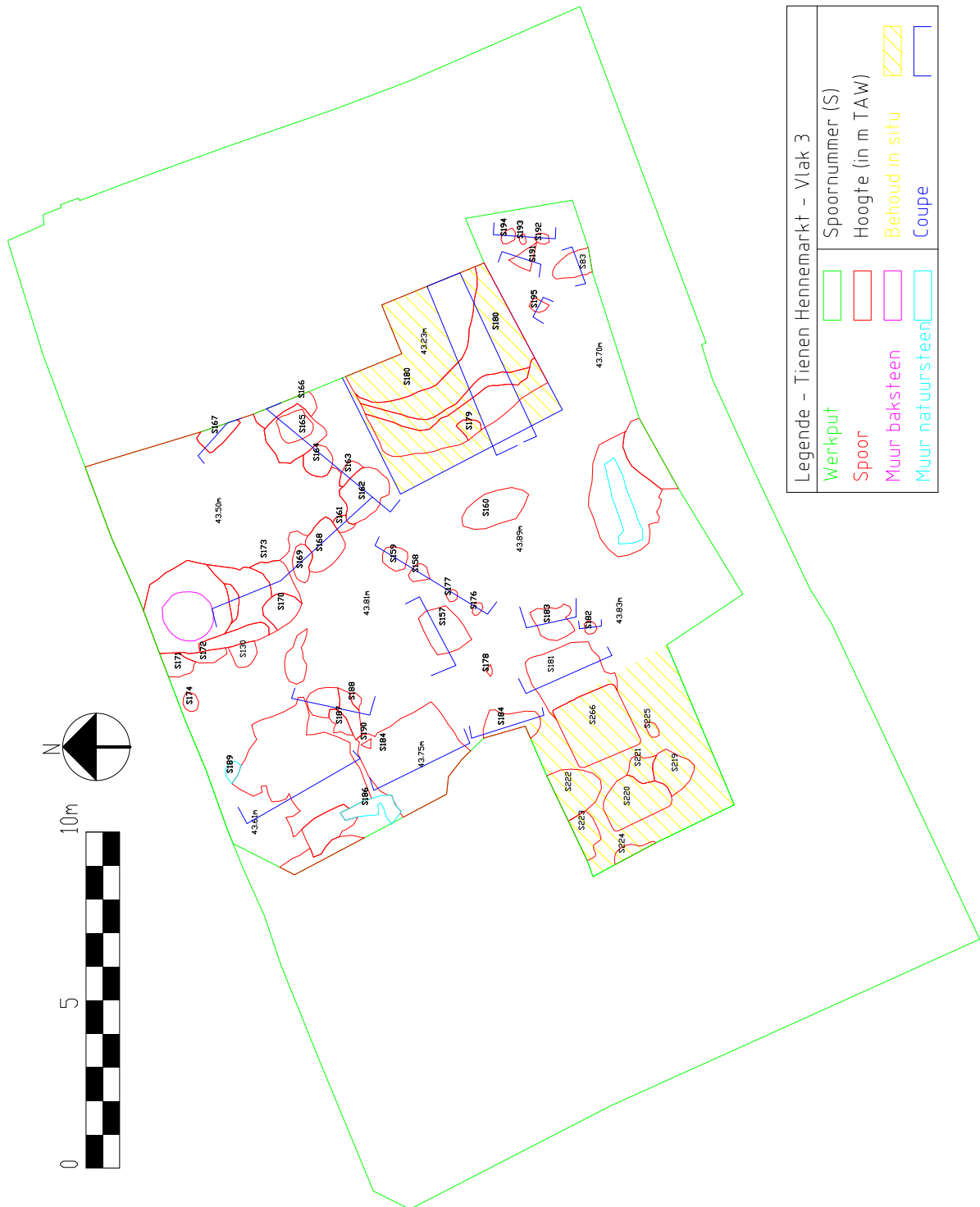


Fig. 3.3 Allesporenplan : vlak 3

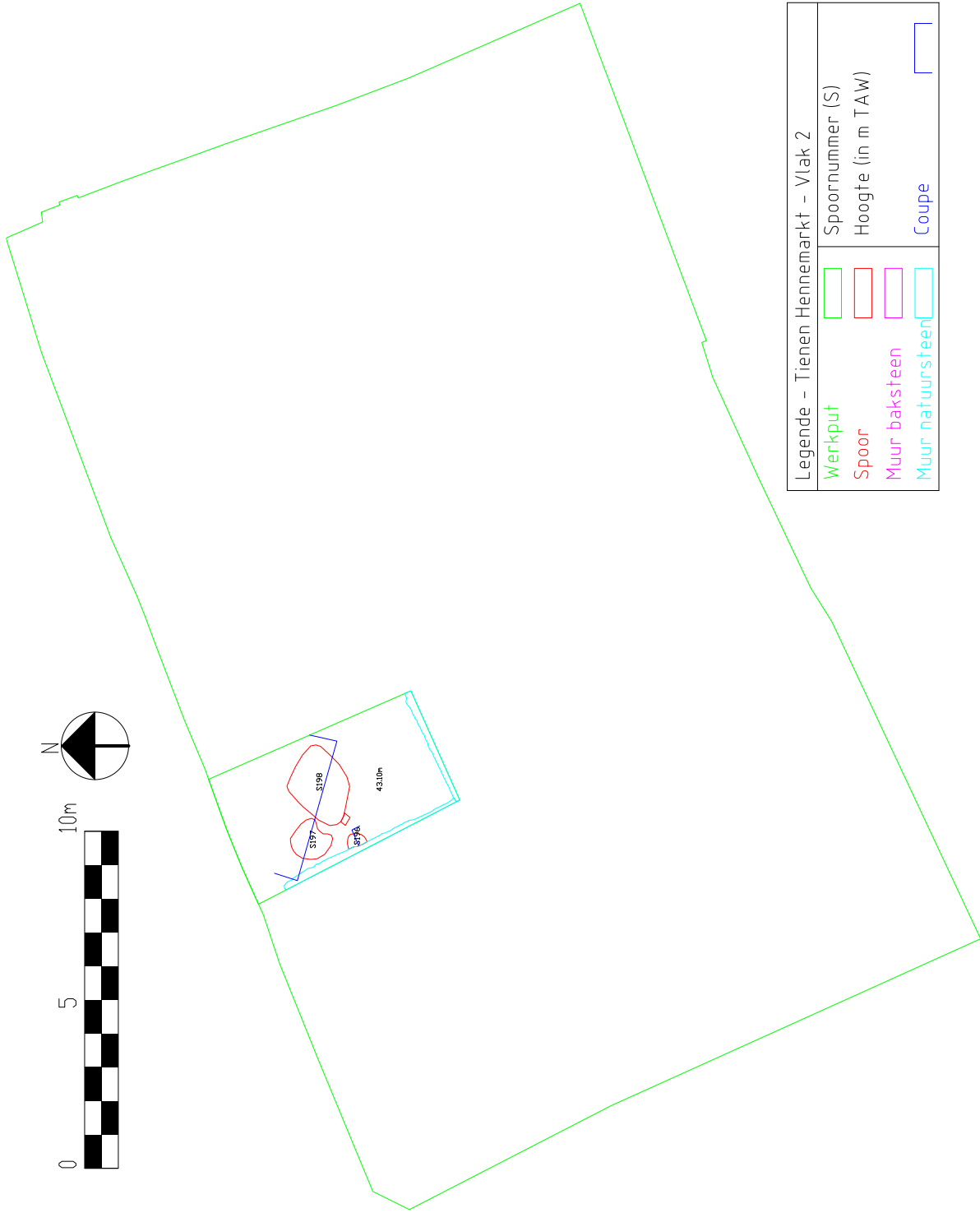


Fig. 3.4: Allesporenplan : vlak 4

3.2 Stratigrafisch oudste kelders

Aan de zijde van de Hennemarkt werd onder elk van de drie afgebroken panden telkens een kelder aangetroffen (de afbakening van deze voormalige kelders is in grijs weergegeven op fig. 3.1). Ten oosten van deze drie kelders en haaks georiënteerd op de Hennemarkt en de Croonestraat werden op het eerste aangelegde vlak resten van minstens twee stratigrafisch oudere, rechthoekige kelders in natuursteen aangetroffen en, verspreid over het terrein, gefaseerd opgetrokken muren en funderingen in natuursteen en in baksteen.

Grote rechthoekige kelder

Ten oosten van de middelste kelder aan de zijde van de Hennemarkt werd een stratigrafisch oudere kelder aangetroffen, opgetrokken uit drie, ca. 1 m brede, in verband staande kelderfunderingen (S1-S3-S156/S7) in een NO-ZW-georiënteerde U-vorm met een opening naar het westen toe (fig. 3.5 tem 3.7 en geel op fig. 3.1). De zuidelijke muur (S1) van de kelder is te volgen tot aan de Hennemarkt. Deze muur heeft een bewaarde hoogte van ca. 2,5 m en werd hergebruikt en ondermetseld bij het uitgraven van de kelders aan de zijde van de Hennemarkt.

De bewaarde binnenmuurse oppervlakte van deze kelder bedraagt 6,70 x 17,70 m. De funderingen zijn opgetrokken in gekloven kwartsietblokken¹³ met een vrij zachte, donkergele kalkzandmortel. In de zuidwand van de kelder is een rechthoekige keldernis uitgespaard (keldernis aangeduid met rode cirkel op fig. 3.5 en 3.7 en fig. 3.8).

In de U-vormige kelder bevindt zich op 1,5 m ten zuiden van de oostelijke buitenmuur (S3) een smallere (57 cm) muur (S6) uit natuursteenblokken en een zachte donkergele kalkzandmortel. Deze staat in verband met de noordelijke muur (S156) van de U-vormige ruimte. De ruimte tussen deze twee parallelle muren (S6 en S3) is naderhand dichtgemaakt met een eveneens ca. 57 cm brede muur (S5) in los gestapelde blokken natuursteen met groene zandmortel.

In de oksel van fundering S1 en S3 en tegen deze muren aangezet, in de zuidoosthoek van de kelder werden op een lager vlak (vlak 2) nog twee funderingen (S 157 en S 158) aangetroffen die een hoek vormen. Het betreft redelijk los gestapelde natuurstenen blokken met een zachte donkergele kalkzandmortel. Hoewel het niet helemaal duidelijk is, lijken deze muren fundering S6 te oversnijden. In de kelderruimte bevindt zich een binnenmuur (S60/S2) die tegen de noordelijke en zuidelijke muur werd aangebouwd (fig. 3.9). Het betreft een vrij slordig opgemetselde, 62 cm brede muur met bewerkte en onbewerkte blokken natuursteen en een zachte lichtgroene kalkzandmortel.

De oostelijke muur (S3) loopt door naar het zuidoosten toe en vormt de oostelijke fundering van de aanpalende kelder in het zuiden. De in verband staande aanzet van deze muur naar het zuidoosten toe bleef bewaard, maar de rest was bij de voorbereidende stabiliteitswerken van de aannemer reeds doorbroken. Meer naar het westen toe, ter hoogte van muur S 60/2 en tegen muur S1 aangezet, is een dwarsmuur aangebouwd (S235). Deze lijkt redelijk stevig opgebouwd met natuursteenblokken en een hardere kalkzandmortel.

Nog aan de zuidzijde tegen muur S1 aangebouwd was een gedeeltelijk bewaarde beerkelder aanwezig met in de vulling 18^{de}-19^{de}-eeuws materiaal (fig. 3.10). Een gewelfde beerkelder (S59) tegen muur S7 aangezet en tussen de muren S216 en S60 in gezet, is vermoedelijk recenter (zie infra).

Kleine rechthoekige kelder

Ten noorden van deze kelder werd een kleinere, rechthoekige kelder aangesneden, die gefaseerd is opgetrokken en op de Croonestraat in het noorden georiënteerd is (fig. 3.11 tem 3.13 en groen op fig. 3.1). Ten noordoosten van de grote rechthoekige kelder en in verband met en haaks op de noordelijke muur hiervan (S156) bevindt zich een in verband staande, vrij smalle (56 cm) muur (S37)

¹³ Met dank aan de heer F. Dopere voor de identificatie.

in natuurstenen blokken met een zachte donkergele kalkzandmortel. Ook ten noordwesten hiervan, maar dan tegen muur S1 aangebouwd, loopt een ca. 47 cm brede muur (S54) in natuursteen met zachte donkergele kalkzandmortel.

Tegen S54 en op muur S37 is een hoek van in verband gemetselde L-vormig bewaarde funderingen (S39 en S38) aangebouwd. Muur S38 staat op muur S37 en is bijgevolg stratigrafisch recenter. De funderingen S38 en S39 zijn opgebouwd uit deels bewerkte natuurstenen met een zachte, lichtgroene kalkzandmortel. Parallell aan muur S54 en tegen muur S39 aan is naderhand nog een muur gebouwd (S41) uit deels bewerkte natuursteenblokken met een harde, lichtgrijsgroene kalkzandmortel.

In de noordoosthoek van de kelderruimte werd een natuurstenen trap aangetroffen (S53/189)(fig. 3.14) Deze trap vertoont dezelfde NO-ZW-georiënteerde knik als de noordzijde van muur S38, waaruit kan afgeleid worden dat ze allicht gelijktijdig opgetrokken werden.

Ook in de bepleisterde oostzijde van muur S54 is een uitgespaarde trap waarneembaar (fig. 3.15 en voor locatie rode pijl op fig. 3.1). Deze begint ter hoogte van muur S 39. De tredes zelf werden niet teruggevonden, enkel de negatieve impressie ervan in de bepleistering (daarom staan ze ook niet op het plan).

Mogelijk betrof het een initieel grotere kelder, met de muren S37 en S54, die naderhand kleiner gemaakt werd met de hoek van de muren S38/39 . Mogelijk was er een interne trap voorzien , tussen de muren S54 en 41 en een trap (S53) naar het achtererf. Een andere mogelijkheid is dat de trap ten oosten van muur S54 in onbruik raakte en de ruimte nog verkleind werd (met de bouw van muur S41). Een muur in het noorden, aan de zijde van de Croonestraat is niet aanwezig; mogelijk is deze verstoord door de berlinerwand of ligt deze verder naar het noorden.

De kelderruimte was opgevuld met een redelijk homogene groengeelbruine vulling (S40, S4). In de kelder werd bij de uitgravingen op de keldertrap S189 een mortier gevonden in zandige kwartsiet (fig. 3.16).

Helemaal onderin de kelder, op het derde aangelegde vlak, en stratigrafisch onder de natuurstenen muur S41, werden nog enkele donkergrijze lagen/onduidelijk afgelijnde kuilen aangetroffen (S187, S188 en S190). In laag S187 werd een rekenpenning aangetroffen (fig. 3.16). Deze zou volgens Raf Van Laere mogelijk uit het begin tot het midden van de 14^{de} eeuw kunnen dateren ¹⁴.

Nog onder deze donkergrijze lagen/onduidelijk afgelijnde kuilen werden op een lokaal aangelegd vierde vlak nog 2 grotere kuilen (S198 en S197) en een klein kuiltje (S196) aangetroffen (zie 3.4.1.1).

Nog oudere keldermuren?

Ongeveer halverwege de recentere noordelijke kelder aan de straatzijde (Hennemarkt) en parallel hieraan en onder de zuidelijke keldermuur (S214) werden nog twee gelijkaardige muren

¹⁴ Met dank aan R.Van Laere voor de identificatie. Fragment uit mailverkeer R.Van Laere en J.Van Roy:

“De rekenpenning wordt door M. Mitchiner, *Jetons, medalets & tokens. The medieval period and Nuremberg*, London 1988, nrs. 368-377, in navolging van Feuardent toegewezen aan Frankrijk die ze in verband brengt met Margeurite de Provence, echtgenote van Lodewijk IX en die in 1275 sterf. Volgens Feuardent en Barnard zou dit type ongeveer een halve eeuw in gebruik gebleven zijn. De standaardlegendes zijn:

Vz.: + AVE MARIA GRACIA PLE[na / i]

Kz. : AVE MARIA met enkele varianten.

De toewijzing aan de late 13^{de} / vroege 14^{de} eeuw en aan Frankrijk lijken mij echter om verschillende redenen wat vreemd. Maar als deze toewijzing correct is dan dateert uw exemplaar op basis van stilistische gronden en op het feit dat de legende zinloos is, eerder van de meest recente periode dan van de oudste, dus begin of zelfs midden 14^{de} eeuw”

aangesneden die mogelijk in verband staan (respectievelijk S237 en S236, fig. 3.18). Beide muren zijn opgetrokken in natuurstenen blokken met een zachte gele kalkzandmortel. Over de hoek van beide muren is echter een recentere structuur (S240) gebouwd, waardoor niet vast te stellen is of de muren al dan niet in verband staan.

Ook onder muur S54 lijkt een oudere muur te lopen, eveneens met blokken natuursteen in een zachte, donkergele kalkzandmortel.

Mogelijk betreft het restanten van (kleinere) kelders.

Ten oosten van deze kelders en eerder verspreid werden nog enkele smallere natuurstenen muurtjes aangetroffen.

Ten oosten van de kleine rechthoekige kelder werden twee in verband staande muren aangesneden die een hoek vormen (S30). De muren zijn redelijk smal (ca. 55 en 34 cm) en opgetrokken uit natuurstenen met een harde licht groengrijze kalkzandmortel. De hoek wordt oversneden door de recentere baktenen beerkelder S23.

Ten zuidoosten van deze hoek en haaks op de oostelijke muur van de grote rechthoekige kelder werd nog een smal, NO-ZW-georiënteerd muurtje (S112) aangetroffen.

Gelet op de fragmentaire bewaringstoestand is het niet uit te maken wat de betekenis van deze muurtjes is.



Fig. 3.5: Stratigrafisch oudere kelders op vlak 1.



Fig. 3.6: Stratigrafisch oudere kelders op vlak 2.



Fig. 3.7: Stratigrafisch oudere kelders op vlak 2.



Fig. 3.8: Keldernis in muur S1.

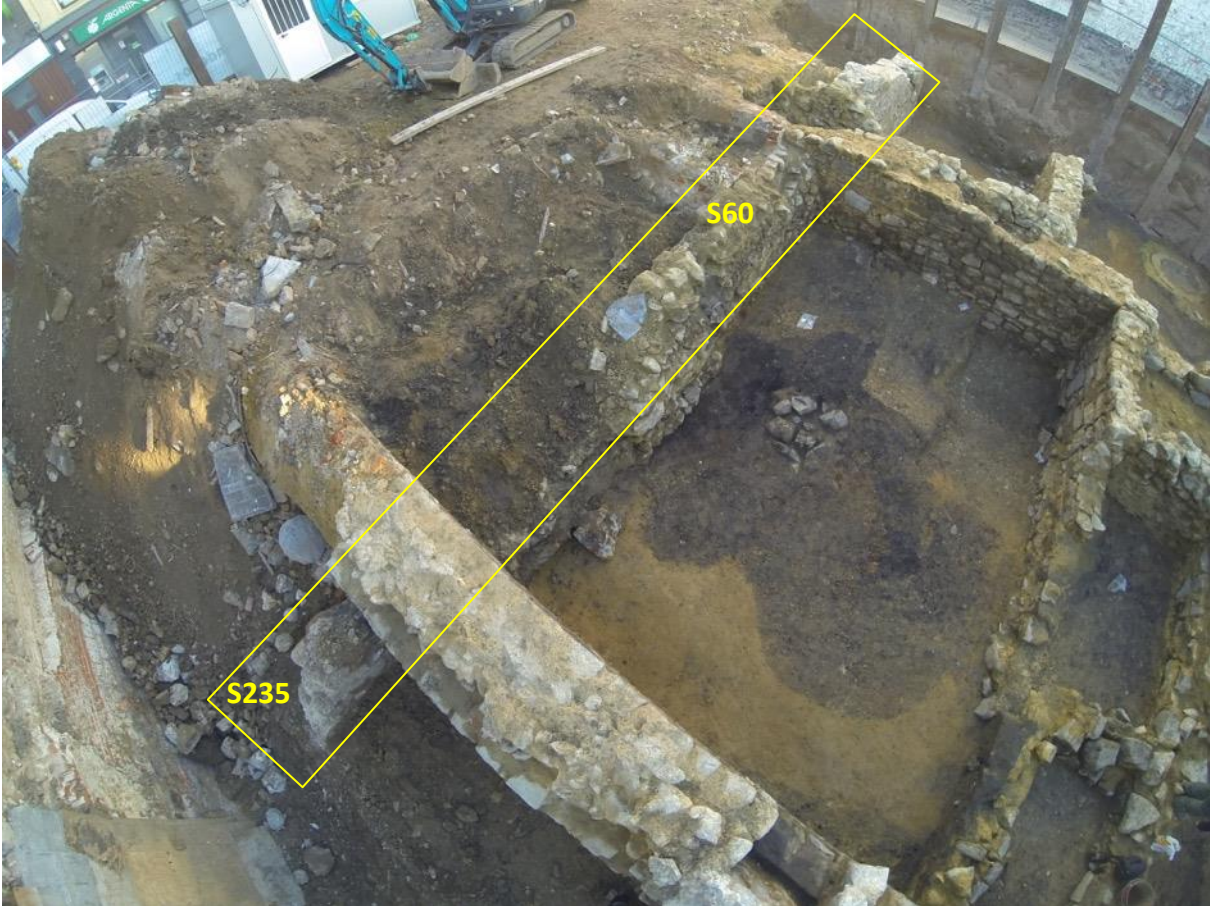


Fig. 3.9: Binnenmuren S60/2 en S235.



Fig. 3.10: Rest van beerkelder tegen muur S1 aangezet.



Fig. 3.11: Keldermuren S38 op muur S37.



Fig. 3.12: Keldermuren S54 en 41.



Fig. 3.14: Trap S53



Fig. 3.13: Muren S7, S54 en S39.



Fig. 3.15: Muur S54: bepleisterde oostzijde



Fig. 3.16: Mortier S227.



Fig. 3.17: Rekenpenning uit S187.



Fig. 3.18: Noordelijke kelder met muren S237 en S236

3.3 Hergebruik en recentere bouwfases

De oudere kelderfunderingen lijken deels hergebruikt te zijn bij de aanleg van de gewelfde kelders onder de recent afgebroken panden aan de zijde van de Hennemarkt.

Onder het vloerniveau in deze kelders werden bij de opgraving wel oudere structuren aangetroffen, maar geen grondsporen. Mogelijk waren deze ondiep en reeds weggegraven bij het vrijleggen/ruimen van de kelders aan de straatzijde. Bij het vooronderzoek werd onder het vloerniveau in de meest zuidelijke kelder een archeologisch volledige voorradpot in Westerwaldaardewerk gevonden, mogelijk in situ gebruikt als veegpot¹⁵.

Zuidelijke kelder

De meest zuidelijke kelder aan de zijde van de hennemarkt is een gewelfde, langgerekte en vrij smalle kelder (18 op 3,5 m), algemeen opgebouwd uit een onderzijde in natuursteen en een welfsel uit baksteen (fig. 3.19). De zuidelijke muur van deze kelder is onderaan opgebouwd uit vrij regelmatig gekapte natuurstenen, met daarboven de bewaarde aanzet van een bakstenen gewelf. Aan de straatzijde (Hennemarkt) is een nis uitgespaard in de muur, die opgebouwd is met natuurstenen blokken. Aan de noordzijde tegen de straatzijde aan is mogelijk een deels bewaarde beerkelder aanwezig. Er bleef na de uitgraving door de aannemer nog over een afstand van ca. 1 m een muur in natuursteen bewaard die haaks op de Hennemarkt stond. Wellicht in functie van de bouw van deze mogelijke beerkelder is de zuidelijke muur van de oudere rechthoekige kelder (de noordelijke muur van de recentere kelder) over een lengte van 1,7 m ondermetseld. De opening tussen de natuurstenen muur en de ondermetselde noordmuur van de kelder bedraagt ca. 60 m. De vulling die

¹⁵ Vander Ginst & Smeets 2015: 16-17.

in het profiel tegen de Hennemarkt aan kon worden waargenomen, bestond uit redelijk steriel groen zand en er liep een recentere nutsleiding doorheen.

De noordmuur van de meest zuidelijke kelder werd dus allicht hergebruikt bij de aanleg van de diepere kelders aan de zijde van de Hennemarkt (fig. 3.20). Dezelfde muur is aan de andere zijde (zuidmuur van de middelste kelder) helemaal ondermetseld.

De kelder lijkt ingedeeld geweest te zijn in twee ruimtes: op ca. 11 km ten oosten van de muur aan de straatzijde is de aanzet van een dwarsmuur (S235) bewaard gebleven die tegen muur S1 aangebouwd is. Op dezelfde hoogte loopt overigens ook in de middelste (en in de noordelijke) kelder een muur (S60/2 en S41 respectievelijk).



Fig. 3.19: Zuidelijke kelder met beerkelder (gele aanduiding).



Fig. 3.20: Ondermetseling van muur S1.

Middelste kelder

Dit is een eveneens gewelfde kelder met een oppervlakte van ca. 5 op 6,30 m.

De zuidmuur bestaat uit muur S1, de zuidmuur van de stratigrafisch oudere, grotere rechthoekige kelder die hier over de volledige diepte van de kelder ondermetseld is met redelijk regelmatig gekapte natuurstenen (fig. 3.21). De muur aan de zijde van de Hennemarkt is opgebouwd uit regelmatig gekapte natuurstenen onderaan met de aanzet van een bakstenen gewelf erboven. Deze muur heeft een kolenraam in het zuiden, een wellicht recenter bijgemaakt kolenraam in het noorden en in het midden een kelderraam.

De noordmuur (S214) is grotendeels opgebouwd uit natuurstenen; in het oosten is wel een bouwnaad waarneembaar met ten oosten ervan een bakstenen muur (S215) met een bepleistering onderaan (fig. 3.22). Enkel onder de westzijde van deze bouwnaad werd een verstek in natuursteen aangetroffen onder het opgaand muurwerk. Aan de oostzijde van deze noordmuur is bovenaan nog een deel van het kelderwelfsel zichtbaar. In de noordmuur zijn tevens twee vijfhoekige keldernissen aanwezig.

De oostmuur (S216) van de kelder bestaat uit een slordig opgemetselde muur met bakstenen en onderaan een parement uit rechthoekige natuurstenen van diverse formaten die tegen de noord- en de zuidmuur aan gezet is (fig. 3.23).

In de kelder zelf werden wellicht resten van een kolenkelder aangetroffen (fig. 3.21). Onder het kolengat in het zuidwesten van de kelder en tegen de keldermuur aangezet is nog een rest van een zwart aangeslagen bakstenen parement (S205) bewaard gebleven en er loopt tevens een smal (23 cm) bakstenen muurtje (S204) haaks op de Hennemarkt. De breedte van deze kolenkelder tussen dit muurtje (S204) en de zuidelijke keldermuur bedraagt 1,70m.

Nog in deze kelder en tegen het parement onder de noordmuur aangezet loopt een smal muurtje in natuursteen met een zachte, lichtgrijsbruine kalkzandmortel (fig. 3.21). Dit muurtje maakt een hoek naar het westen toe, richting Hennemarkt. De betekenis is niet geheel duidelijk, allicht is het een restant van een oudere binnenindeling in de kelder of een onderste rest van een beerkelder.



Fig. 3.21: Zuidmuur van de middelste kelder.

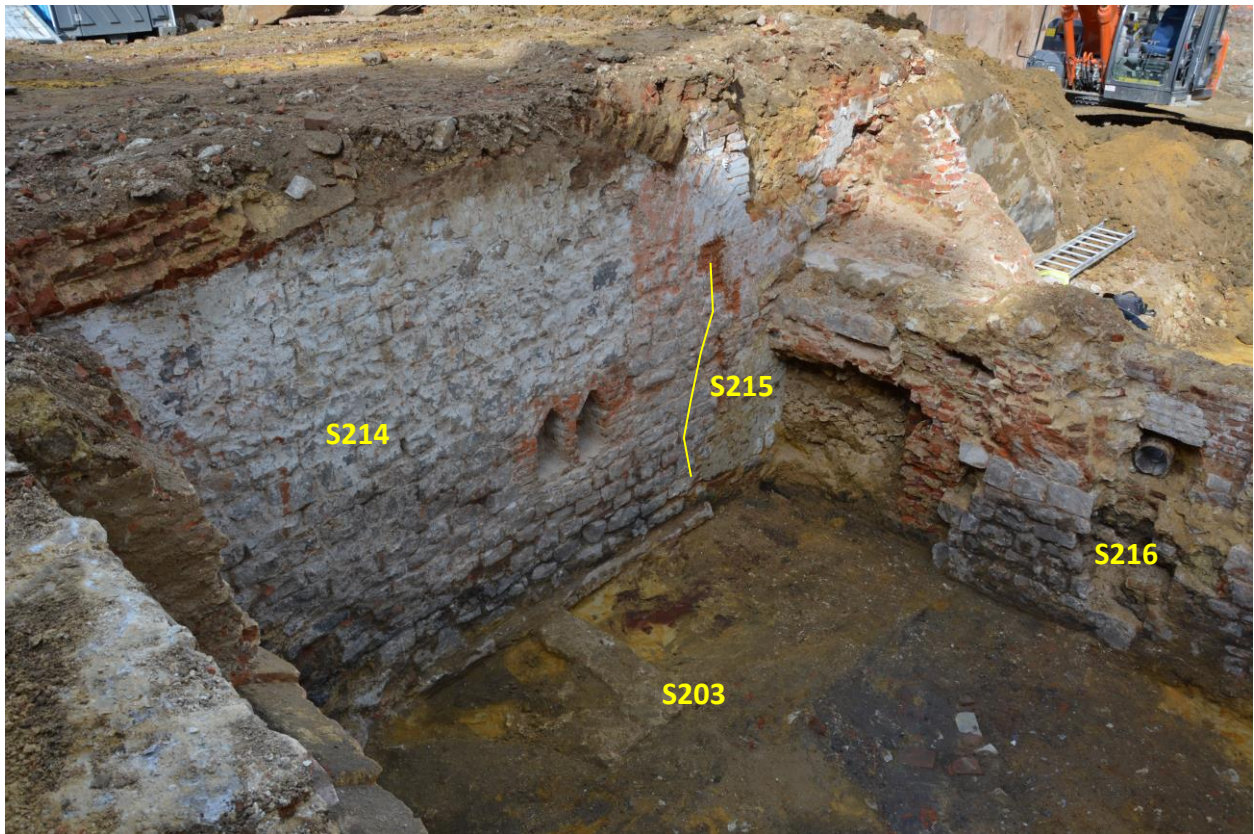


Fig. 3.22: Noordmuur van de middelste kelder met bouwnaad (geel).



Fig. 3.23: Oostmuur van de middelste kelder

Noordelijke kelder

De zuid- en de westmuur van deze kelder zijn opgebouwd uit rechthoekig gekapte natuurstenen onderaan en bakstenen bovenaan. In de zuidelijke muur bevinden zich twee keldernissen. Van de noordelijke kelder werd enkel de aanzet van de noordelijke muur aangetroffen in het opgegraven deel. In de westmuur aan de zijde van de Hennemarkt zijn twee kelderramen aanwezig; de zuidzijde is verstoord door een nutsleiding.

Wellicht is een aangetroffen muur (S242) in het oosten van de kelder een oudere muur onder muur S54 (fig. 3.24). Muur S54 werd eerder reeds gesloopt om de werkputten vlot te kunnen aanleggen. Muur S242 is licht verschillend in opbouw, vooral dan in mortelgebruik met een meer donkergele mortel dan gebruikt in muur S54, maar de positie valt wel exact samen met de reeds gesloopte muur S54.

Parallell aan deze muur en meer naar het westen toe werd een gelijkaardige muur (S237) aangesneden. Onder de zuidmuur van deze kelder lijkt een gelijkaardige muur te lopen (S236). Mogelijk staan deze twee muren (S237 en S236) in verband. Dit is echter niet duidelijk aangezien op de twee parallelle muren en de mogelijke in verband staande muur onder de zuidmuur van de kelder een recentere rechthoekige structuur (S234) is gebouwd.

In en tegen de zuidwesthoek van de kelder aangezet, werd een rechthoekige (170 op 140 cm) fundering (S232) aangesneden. Op ca. 1,40 m ten oosten ervan en eveneens tegen de zuidelijke kelder muur aangezet, loopt nog een vrij smalle (40 cm) fundering die afbuigt naar het oosten. Het betreft muurtjes in natuursteen met een donkergele kalkzandmortel (S233). Net als bij het gelijkaardige muurtje (S203) in de middelste kelder, is de betekenis niet geheel duidelijk, allicht is het een restant van een oudere binnenindeling in de kelder of een onderste rest van een beerkelder.

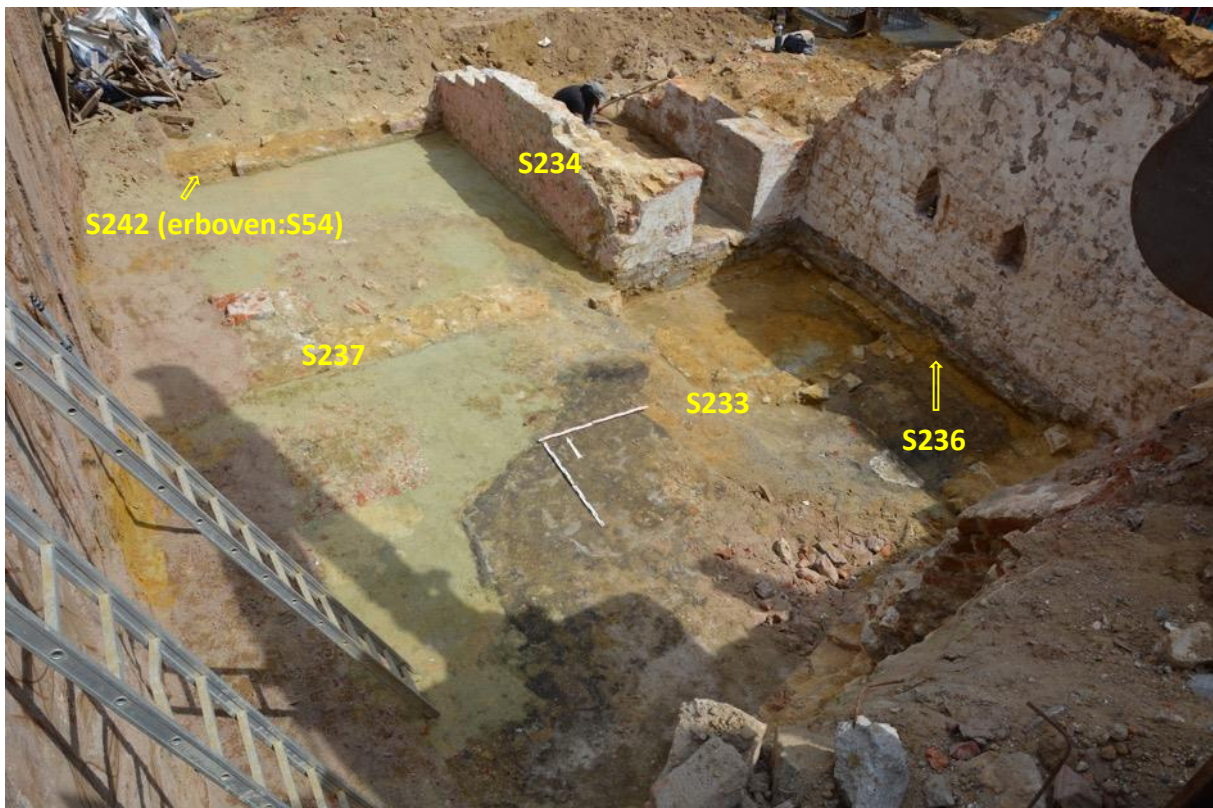


Fig. 3.24: Noordelijke kelder.

Overige (bak) stenen structuren:

Op de noordmuur van de grotere rechthoekige kelder (S7/156) werden op een regelmatige onderlinge afstand (ca. 2m) drie rechthoekige structuren aangetroffen (S8, S42 en S241), met een aanzet die ten noorden van deze muur liep, en ter hoogte van de bewaarde hoogte van de aanpalende kleinere rechthoekige kelder (fig. 3.25). De structuren zijn ca. 1,20 tot 1,40 m breed en opgebouwd uit bakstenen (25x12x5,5 cm) en baksteenbrokken gelegd in een donkerroze kalkmortel. Mogelijk betreft het poeren voor een fundering die na het buiten gebruik zijn van de kelder werd opgetrokken.

In het oosten van het terrein, ten oosten van en achter de aangetroffen kelders, loopt een qua oriëntatie licht afwijkende NW-ZO-georiënteerde en vrij smalle (60 cm) bakstenen muur (S18), met in het noorden een stratigrafisch oudere bakstenen muur er naast en deels onder (S29) (fig. 3.26). Muur S18 is opgebouwd met bakstenen (22x10x6 cm) en baksteenbrokken gelegd in een harde trasmortel, muur S29 uit bakstenen (25x12x6 cm) en een zachte lichtgele kalkzandmortel.

Tussen en tegen de muren S18 en S3 aangezet, ligt een muurtje in natuurstenen (S12) met ten noorden ervan één uit bakstenen (S13).

Ten noorden van deze muurtjes werd nog een rechthoekige structuur (S21) aangetroffen met ten oosten ervan een smal muurtje (S22). Structuur S21 fungeerde wellicht als een poer.

Nog in de noordoostelijke zone van het terrein werd een bakstenen (22,5 x 11 x 5 cm) waterput (S89) aangetroffen met een binnendiameter van 0,95 m. Deze waterput kon niet worden gecoupeerd aangezien deze zich vlak tegen de Croonestraat aan bevond, maar werd mee verlaagd tot op de verstoringsdiepte van de kelder met buffer. In de vulling (S50) werden 11 scherven gevonden: 4 scherven in porselein met name 2 archeologisch volledige kopjes en 2 bordjes met bloemversieringen aan binnen- en buitenzijde, 6 scherven in majolica/faience met minstens 2 borden versierd met bloemenslingers en 1 licht ondersneden randscherf van een kom met een schenklip in roodgeglazuurd aardewerk (fig. 3.27 tem 3.29). Deze vondsten kunnen algemeen in de 18de eeuw gesitueerd worden.

Net ten oosten van de waterput bevond zich een rechthoekige (2,45 x 1,40m) bakstenen beerkelder (S23) met een vloer uit ceramiektegels. Deze beerkelder oversnijdt de insteek van de waterput. De vulling bestond uit een puinige opvullaag zonder vondsten.

Aan de zuidzijde tegen muur S1 aangemetseld werd een restant van een recentere, gewelfde, bakstenen beerkelder aangesneden. De vulling was reeds grotendeels weggegraven voor de registratie ervan bij de opgraving. De beerkelder werd wel quasi intact aangetroffen tijdens het vooronderzoek (rood op fig. 3.30)¹⁶. Hier werd een gewelfde beerkelder aangetroffen met bovenaan een puinrijke en vondstenloze vulling.

In de resterende onderste vulling (S228) werden tijdens de opgraving 343 scherven aangetroffen, waarvan 123 in roodgeglazuurd aardewerk, 112 in steengoed (waaronder Westerwald en Frechen), 79 in tinglazuur (majolica/faience) waaronder mogelijk een zeebakje en een geurbrander, 22 in porselein en 7 in industrieel aardewerk. De scherven in oxyderend gebakken aardewerk bevatten enkele fragmenten van lollepotten, een steelpot met gietsneb, een steelkan op standing en een pot met een later geboord gat om hem als bloempot te recycleren. Tevens werden 93 scherven in hol glas gevonden, waaronder fragmenten van flessen in groen glas en drinkglazen en 10 scherven in groen vlak glas.

Het aardewerk is algemeen in de 18^{de} tot tweede helft van de 19^{de} eeuw te dateren. Op een bodemscherf van een bord was de datum 1860 aangebracht (fig. 3.31).

¹⁶ Vander Ginst & Smeets 2015:18.

Ook ten oosten van de middelste kelder, tussen de muren S216 en S60, werd een beerkelder (S59) gevonden (3,2 x 1,2 m), opgebouwd uit bakstenen met een harde witte kalkmortel. De binnenzijde was bezet. In de vulling (S58) zat bouwpuin, o.m. bakstenen en asbestplaten.

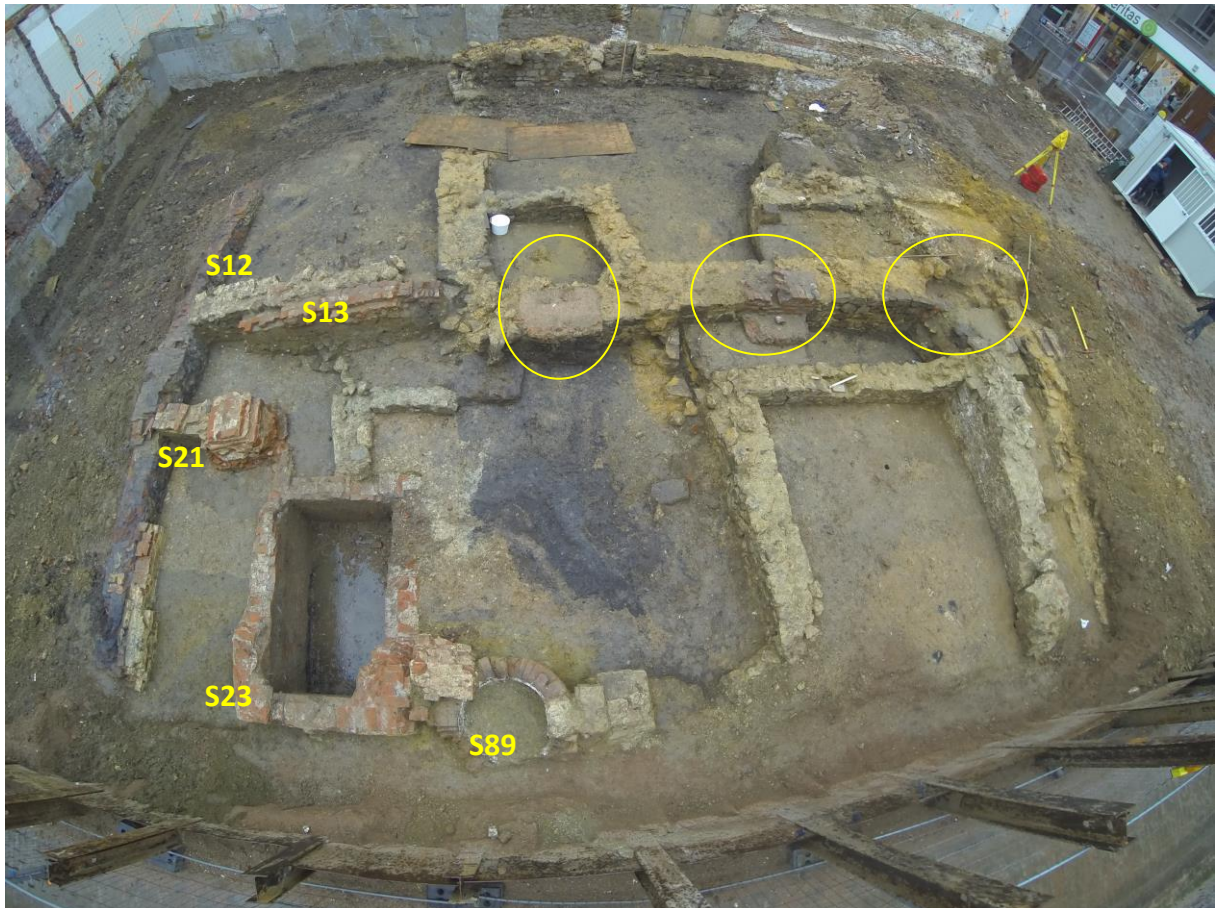


Fig. 3.25: Mogelijke poeren op muur S7.



fig. 3.26: Muren en structuren op achtererf.



Fig. 3.27: Scherven S50.

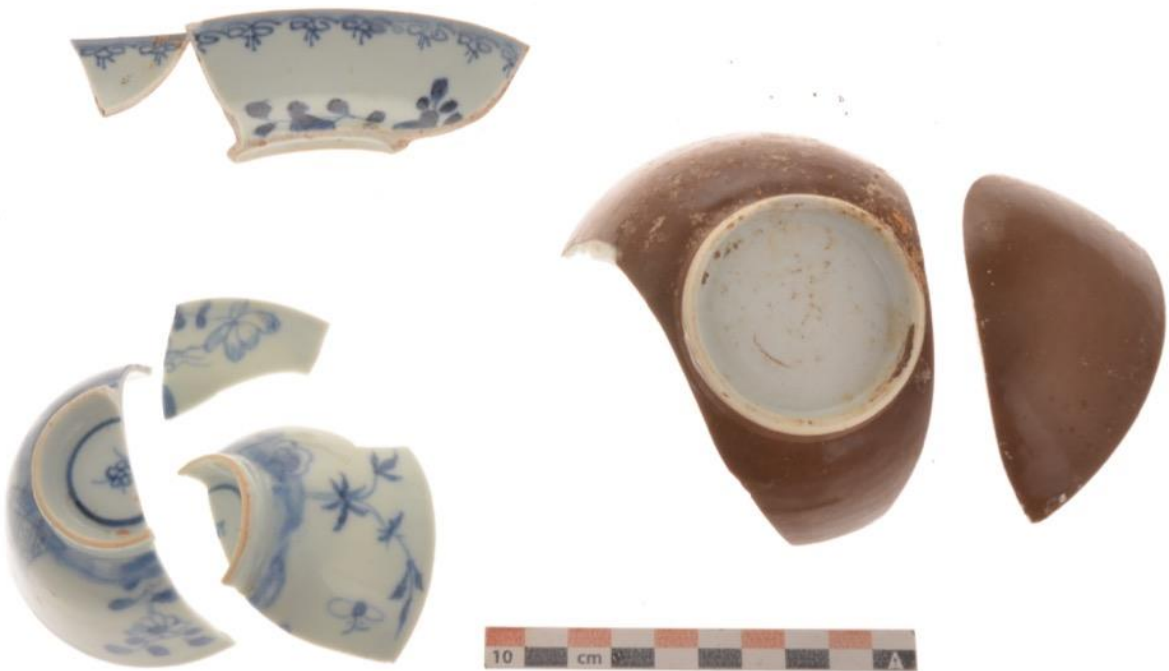


Fig. 3.28: Scherven S50: porselein.

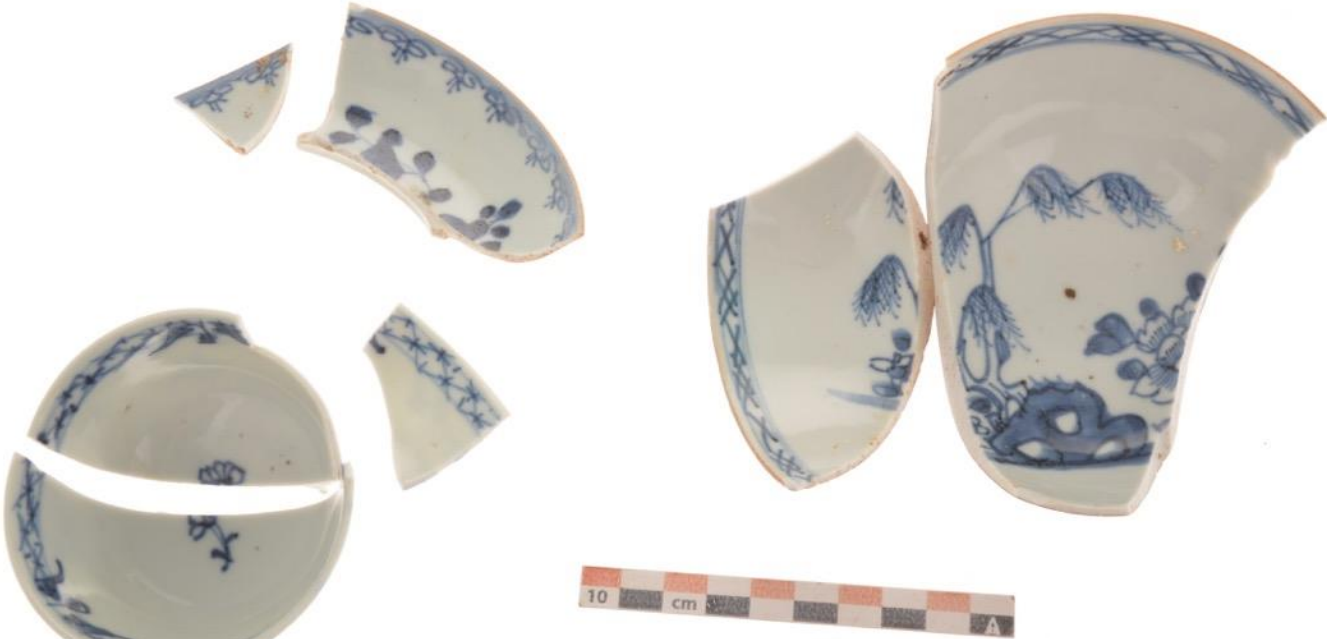


Fig. 3.29: Scherven S50: porselein.

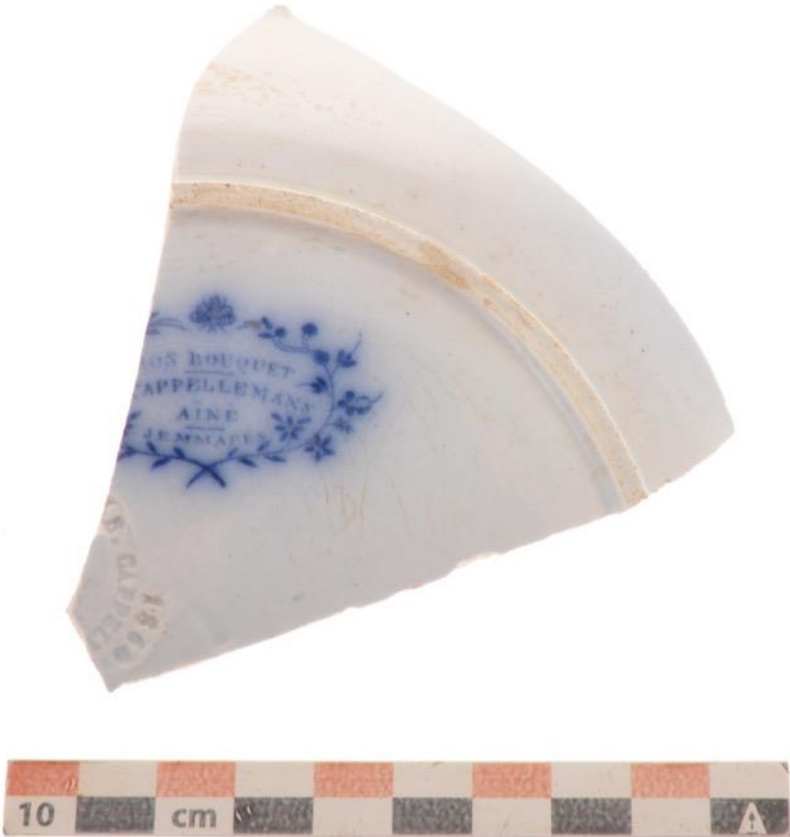


Fig. 3.31: Scherf uit S228.

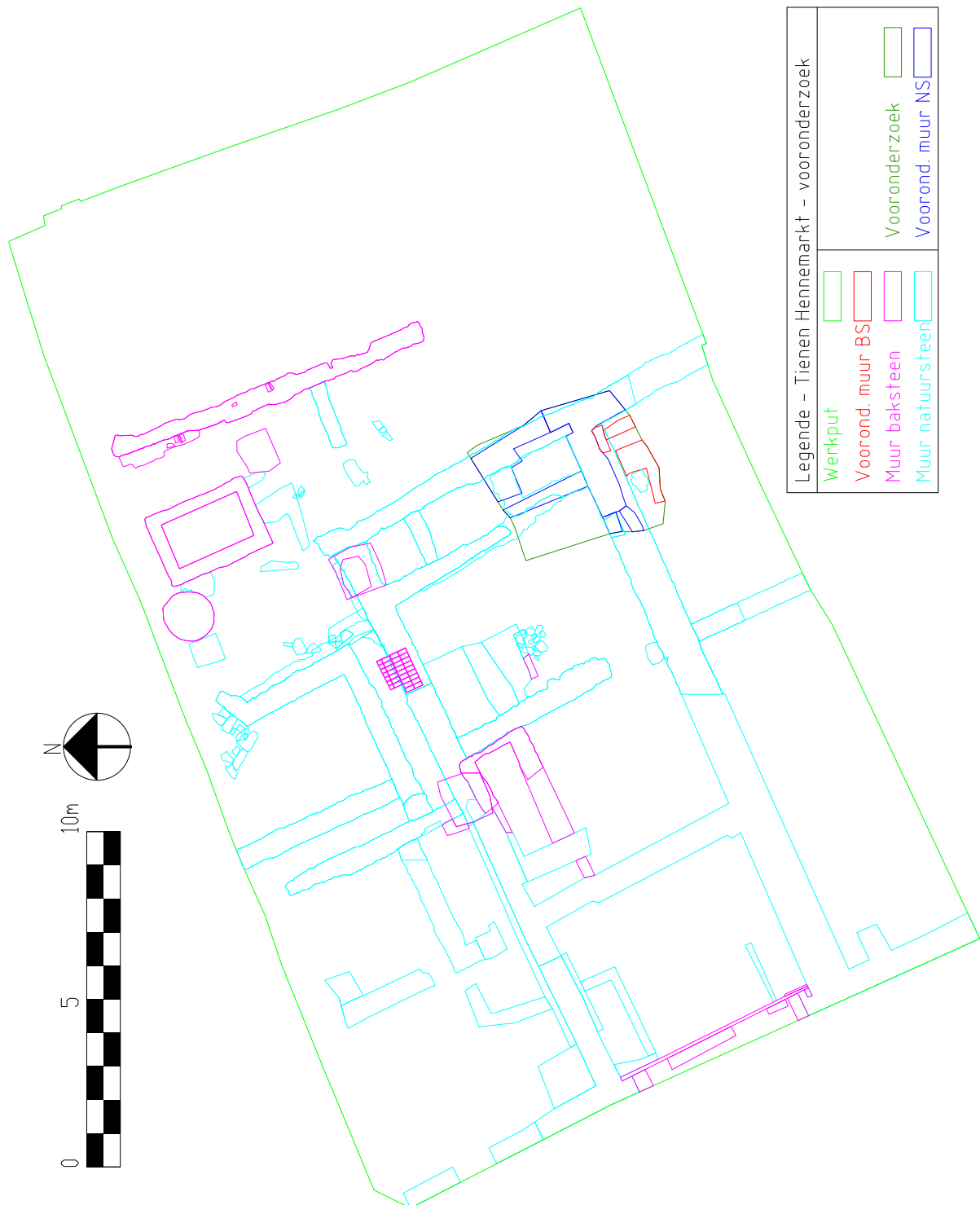


Fig. 3.30: Projectie put vooronderzoek op achtererf op murenplan.

3.4 Stratigrafisch oudste grondsporen

Op het projectgebied werden nog onder en naast de aanzet van de stratigrafisch oudere kelderfunderingen op een tweede en een derde aangelegde vlak verscheidene grondsporen aangetroffen.

3.4.1 Kuilen

3.4.1.1 Stratigrafisch oudste kuilen

Stratigrafisch onder de twee aangetroffen natuurstenen kelders werden enkele vrij grote kuilen aangesneden.

Achter de middelste kelder aan de zijde van de Hennemarkt werd een kuilencluster (S219, 220, 223 en 222) en een geïsoleerde kuil (S226) aangetroffen (fig. 3.32 en 3.33). Deze kuilen werden niet gecoupeerd aangezien de beoogde verstoringsdiepte met inbegrip van een buffer hier reeds bereikt was. Deze bedroeg 3,5 m onder maaiveld.

Kuil S226 is een rechthoekige (ca. 2 x 2 m), scherp afgelijnde kuil met een donkergrijs-bruine vulling. Ten westen van deze kuil werd een cluster van 4 kuilen aangesneden. Kuil S223 is stratigrafisch de recentste, gevolgd door kuil S222, kuil S220 en tenslotte kuil S219. Het betreft rechthoekige kuilen (S223, S222 en S219) en een L-vormige (ca. 2 x 1,3 m) kuil (S220), eveneens redelijk scherp afgelijnd en met respectievelijk telkens een redelijk homogene bruine, een lichtbruine, donkergrijsbruine en bruingrijze vulling. De kuilen S222 en S223 lopen door onder een recentere bakstenen beerkelder (S59).

Net ten oosten van kuil S226, op een derde aangelegd vlak, werd nog een gelijkaardige rechthoekige (2,07 x 1,73 m) kuil (S181) opgegraven met een gevlekt donkergrijszwarte met donkergele vulling. In coupe was deze kuil ca. 1,6 m diep bewaard met 3 lagen in de vulling (fig. 3.34). Onder de gevlekte bovenlaag bevindt zich een roodbruine laag, gevolgd door een lichtbruin-grijsgeel gevlekte laag onderaan. In de vulling werden 13 scherven in Maaslands aardewerk gevonden, 4 in roodgeglazuurd aardewerk en één scherf in grijs aardewerk. Deze scherven zijn algemeen in de volle middeleeuwen te dateren. De kuil ligt stratigrafisch onder muur S60, een binnenmuur in de grotere rechthoekige natuurstenen kelder.

Deze kuil is allicht een dieper gelegen spoor van een kuilencluster van eerder ondiepere kuilen die binnen de zone van de stratigrafisch recentere, rechthoekige natuurstenen kelder op een tweede aangelegd vlak werden aangesneden (S136, S137, S138 en S139). Het betreft een cluster van kuilen met afgeronde vormen en een homogene donkergrijs-zwarte vulling.

In de vulling van kuil S138 werden 30 scherven gevonden waaronder 6 in Maaslands aardewerk, 1 in reducerend aardewerk en 15 in roodgeglazuurd aardewerk (fig. 3.35).

Deze cluster werd zelf oversneden door een vrij scherp afgelijnde, rechthoekige kuil (S142) in de oksel van de muren S156 en S6, in de noordoosthoek van de grotere rechthoekige natuurstenen kelder (fig. 3.36) De kuil werd niet gecoupeerd om de omliggende sporen niet te vernielen. Bij afgraving werd vastgesteld dat deze niet heel diep reikte. In het aangelegde vlak werden de vullingen S142, S143, S144 en S145 geregistreerd binnen de aflijning van de kuil. In vulling S143 werden 135 scherven gevonden, waaronder 3 in steengoed, 100 in Maaslands aardewerk en 32 in roodgeglazuurd aardewerk. In vulling S144 werd één bodemscherf in protosteengoed gevonden, 12 in roodgeglazuurd aardewerk waaronder enkele bodemscherven met uitgeknepen standvin en 2 in Maaslands aardewerk. Vulling S145 tenslotte bevatte 87 scherven: 7 in steengoed, 32 in Maaslands en 48 in roodgeglazuurd aardewerk. De scherven in Maaslands aardewerk omvatten een randfragment van een tuitpot (fig. 3.37), bodemscherven met uitgeknepen standvin. Het steengoed

omvatte o.m. een rand- en halsfragment van een s-kan-23 met zigzag stempel op rand en overgang hals-schouder (fig. 3.38).

Deze vondsten zijn algemeen in de volle tot late middeleeuwen te situeren (13^{de}-eerste helft 14^{de} eeuw).

Ten noorden van deze kuilen werd een redelijk onregelmatige kuil aangesneden (S184). In profiel heeft de kuil een redelijk vlakke onderzijde met centraal een verdiept komvormig gedeelte. In de vulling werden naast enkele blokken natuursteen aangetroffen ook 13 scherven in Maaslands aardewerk gevonden en één scherf in roodgeglazuurd aardewerk. Deze scherven zijn in de volle tot late middeleeuwen te dateren.

Kuil S170, te noordoosten van kuil S184, is een rechthoekige kuil met een gevlekte roodgrijze vulling met spikkels verbrande leem in de vulling (fig. 3.39). De kuil wordt oversneden door de recentere bakstenen waterput S89. In coupe tekent de kuil zich af met een komvormig profiel en een verdiept gedeelte. In de vulling werden 11 scherven in reducerend aardewerk gevonden en 19 in oxyderend gebakken (Maaslands) aardewerk.

Nog op vlak 3 en ten zuiden van deze kuil ligt een ovale (1,9 x 0,9 m) kuil (S160) met een gevlekt grijzige vulling. Deze bevatte naast dierlijk botmateriaal ook 5 scherven Maaslands aardewerk waaronder 1 randfragment van een kookpot of tuitpot met een sikkelvormige rand met dekselgeul en 1 eenvoudig randfragment van een kom (beide 12de-13de eeuw) en 3 scherven in roodgeglazuurd aardewerk waaronder 1 randfragment van een (buikig?) kannetje met een diep ondersneden rand (13^{de} eeuw?).

Op een lokaal aangelegd vierde vlak onder de donkergrijze lagen/onduidelijk afgelijnde kuilencluster (S187, S188 en S190) in de kleinere natuurstenen kelder werden nog 2 grotere kuilen (S198 en S197) en een klein kuiltje (S196) aangetroffen. Beide grotere kuilen (S198 en S197) zijn ovaal en redelijk scherp afgelijnd, met een donker bruingrijze vulling. In coupe betreft het twee kuilen met een respectievelijk 45 cm en 25 cm diep, komvormig profiel. In de vulling van S197 werden 3 wandscherfjes in Maaslands aardewerk gevonden.



Fig. 3.32: Kuil S226 en kuilencluster.



Fig. 3.33: Kuil S226 en kuilencluster.



Fig. 3.34: Kuil S181.



Fig. 3.35: Kuil S181: scherven.



Fig. 3.36: Kuil S142



Fig. 3.37: Tuitpot uit S145



Fig. 3.38: Kan uit S145



Fig. 3.39: Kuil S170

3.4.1.2 Stratigrafisch recentere kuilen

Ten oosten van de grotere natuurstenen kelder werd een grote ovale kuil (S180) aangesneden die een aantal oudere kuiltjes met homogeen grijze vulling doorsnijdt en zich zelf stratigrafisch onder de bakstenen muur S18 situeert (fig. 3.40 en 3.41). De kuil is gelaagd opgevuld met grijze lagen (S179) en een donkergrijze kern (S124, S125, S131, S126, S179, S180). Laag S124 bevat één randfragment van een kookpot of tuitpot met een brede, geprofileerde manchetvormige rand met geprononceerde boven- en onderlip (midden 12de eeuw). Laag 125 bevat 9 wandscherven van kommen of kookpotten in Maaslands aardewerk. Laag S131 bevat 2 scherven in grijs aardewerk. Laag S179 bevat 2 scherven in Maaslands aardewerk.

Deze kuil wordt zelf oversneden door een kleine (ca. 1 m op 34 cm) rechthoekige kuil (S84), mogelijk een krengraf of een afvalkuiltje. De vulling lijkt materiaal van een vogel (kip?) te bevatten. Het skelet is echter niet volledig. Mogelijk echter is een deel ervan weggegraven bij het machinaal openleggen van de werkput.

Net ten zuiden van kuil S180 werd een kleinere rechthoekige kuil (S82) aangesneden met een redelijk gelijkaardige grijszwarte vulling (fig. 3.42). In coupe blijkt het een ondiep bewaarde kuil te zijn met een komvormig profiel. De vulling bevat naast 1 wandscherf in steengoed ook 10 wandscherven in gereduceerd aardewerk, 29 scherven in Maaslands aardewerk en 96 scherven in roodgeglazuurd aardewerk. Het Maaslands aardewerk omvat 5 kleine randfragmenten (mogelijk van kommen), 1 groot bodemfragment met aangeknepen standlobben en 2 wandscherven met radstempelversiering (1x rode fabric, 1x gele fabric, beide met loodglazuur aan buitenzijde). Het roodgeglazuurd aardewerk omvat veel fragmenten van mogelijk 1 kan (geen randfragmenten) en 3 kleine randfragmenten van kan en kom. Deze vondsten kunnen in de periode 13^{de} /14^{de} eeuw gedateerd worden.

Ten noorden van kuil S180 en stratigrafisch onder het natuurstenen muurtje S112 bevond zich een ovale kuil (S115) met een donkergrijze vulling en een lichtere kern (S114). Vulling S115 bevat 6 scherven in steengoed, 12 in Maaslands, 8 scherven in grijs aardewerk en 11 scherven in roodgeglazuurd aardewerk waaronder één randfragment van een kom. Tevens werden in deze vulling 32 fragmenten dierlijk bot gevonden, waarvan meerdere stukken met kasporen. Vulling S114 bevat 4 scherven in steengoed (mogelijk Langerwehe), 1 scherf in roodgeglazuurd aardewerk en 7 scherven in Maaslands aardewerk waaronder 1 eenvoudige rand van wellicht een kom met loodglazuur aan de buitenzijde en een wandfragment met loodglazuur aan binnen- en buitenzijde.

Kuil S82 oversnijdt kuil S83, een kuil met een redelijk homogeen grijze vulling die gedeeltelijk in de aangelegde werkput werd aangesneden. In deze vulling werden 7 scherven in Maaslands aardewerk gevonden, met o.a. 1 holle bodemscherf met aangeknepen standring, 1 klein wandfragment met radstempelversiering en 1 klein wandfragment met een beperkte beschildering. In kuil S120, die eveneens oversneden wordt door kuil S82, werden 4 scherven in Maaslands aardewerk gevonden, met 1 randfragment (loodglazuur aan de buitenkant) van een kan, 1 randfragment van een kookpot met een brede, geprofileerde manchetvormige rand met geprononceerde boven- en onderlip (eerste helft 12de eeuw).

Kuil S85/66, net ten oosten van de kleine rechthoekige kelder, doorsnijdt S87. Het betreft een rechthoekig (110x90 cm) spoor met afgeronde hoeken en een gevlekte grijsbruingroene vulling (fig. 3.43). In de vulling werden tevens spikkels verbrande leem aangetroffen. In deze vulling werden 7 fragmenten in oxiderend gebakken aardewerk, waaronder een randfragment van een gelobte kom en een archeologisch volledige kom (fig. 3.44). De scherven kunnen algemeen in de late middeleeuwen worden gedateerd (14^{de}-15^{de} eeuw). Tevens bevatte de vulling 36 kleine glasscherven in hol groen glas, een spijker en dierlijk bot. Bij het glas werden twee bodemscherfjes van een ribbeker aangetroffen.

Het dierlijk bot bevat verschillende onderdelen van kip, waaronder 3 schedels¹⁷. Gelet op de vondstenconcentratie en de vrij organische, bruine vulling onderaan betreft het allicht een afval- of beerkuiltje.

Dit spoor oversnijdt zoals vermeld een gedeeltelijk in de put aangetroffen laag of kuil (S87) met in de vulling een randfragment van een kookpot of tuitpot met een brede, geprofileerde manchetvormige rand met geprononceerde boven- en onderlip. Deze scherf op zich is in ca. het midden van de 12de eeuw te dateren.



fig. 3.40: S180

¹⁷ Adams & Crabtree 2008: 289-305



Fig. 3.41: Kuil S180: coupe.

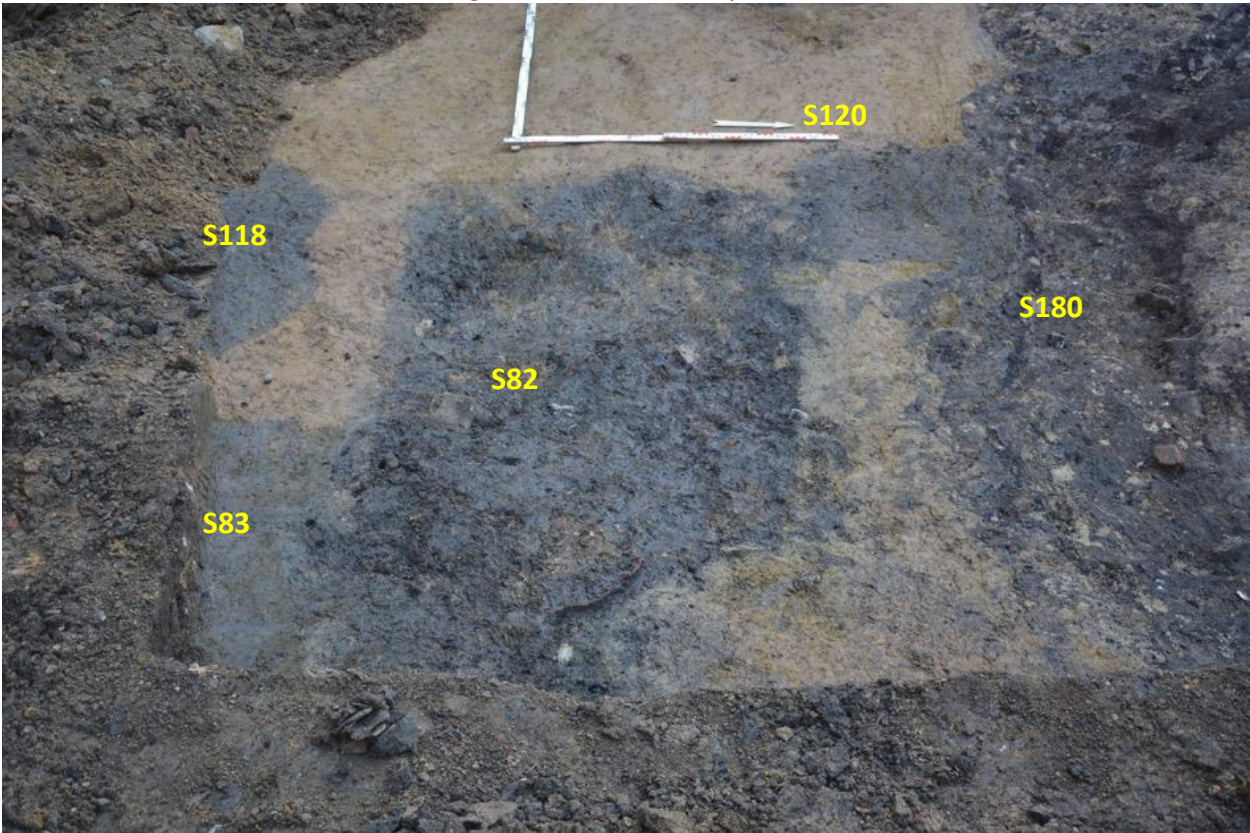


Fig. 3.42: Kuil S82.



Fig. 3.43: Kuil S85.



Fig. 3.44: Scherven uit S85/66.

3.4.2 Paalkuilen

Op het oostelijk deel van het terrein werden tussen recentere structuren (beerkelder S23 en muur S18) twee paalkuilen (S100 en S101) aangesneden (fig. 3.45). De sporen liggen NW-ZO-georiënteerd en hebben een onderlinge afstand van ca. 1,60 m. Het betreft rechthoekige sporen met een grijze vulling en een donkergrijze kern. In coupe vertonen de paalkuilen een 0,40 m diep bewaard, rechthoekig profiel met een verdiept gedeelte (S100) en een ondiep (0,25 m) bewaard profiel (S101) met een vrij vlakke bodem en een schuine en een rechte wand. In de vulling van S101 werden 7 scherven gevonden, 1 in reducerend aardewerk, 5 in Maaslands aardewerk en 1 randfragment van een kookpot met een brede, geprofileerde manchetvormige rand met boven- en onderlip in steengoed. Deze vondsten zijn in de volle (tot late) middeleeuwen te dateren

Ten zuiden van deze sporen werd een gelijkaardig spoor S164/165 aangesneden. Het betreft een gelijkaardig georiënteerd, rechthoekig spoor met een lichtgrijze vulling en een eveneens rechthoekige kern met donkergrijze vulling. In de lichtgrijze vulling werden 9 kleine scherfjes in Maaslands aangetroffen en in de donkergrijze vulling 5 wandscherfjes en een bodemscherf in Maaslands, een wandscherfje in mogelijk Brussum-Schinveld en 2 kleine scherfjes in wellicht protosteengoed.

Deze drie sporen (S100, S101 en S164/165) liggen op één lijn met een onderlinge afstand van ca. 1,5m.

Ten zuidwesten van S164/165 liggen nog een paalkuil (S162). Paalkuil S162 (1,25 x 1,45 m) heeft een onregelmatige vorm en een grijsgeel gevlekte vulling. In coupe heeft het spoor een komvormige bodem met één rechte en één schuine wand. In de vulling van paalkuil S162 werden 3 scherven in steengoed gevonden, 3 scherven in Maaslands aardewerk waaronder 1 randfragment (rode fabric) met een geknikte overgang op de schouder, met een aan de binnenzijde afgeschuinde rand die naar binnen staat (13de eeuw) en 11 scherven van 6 recipiënten waaronder 1 bodem met aangeknepen standing (2 fragmenten), 1 bodem met aangeknepen standlobben en 1 vlakke bodem met schaars loodglazuur op een aantal van de scherven.

Ten oosten van de gealigneerde rij paalkuilen S100, S101 en S 164/165 ligt een NW-ZO-georiënteerde rij van 4 sporen (S199, S200, S201, S202) (fig. 3.46). Deze werden onder een verstoring door een recentere kelder in deze zone aangetroffen. De sporen konden echter niet worden gecoupeerd aangezien de beoogde diepte inclus buffer hier reeds bereikt was.

De sporen S199, S200 en S201 lijken paalkuilen te zijn. Het zijn rechthoekige sporen met afgeronde hoeken en een redelijk homogene (donker)grijze vulling. Spoor S199: In de vulling van S199 werden 6 scherfjes in Maaslands aardewerk aangetroffen en 13 in roodgeglazuurd. De vulling van S200 bevatte enkele zeer kleine scherfjes in grijs aardewerk en in Maaslands aardewerk. De vulling van S201 bevatte naast enkele zeer kleine scherfjes in grijs aardewerk, in Maaslands aardewerk en in roodgeglazuurd aardewerk ook een wetsteen in kwartsofyllade (fig. 3.47).

Spoor S202 had eveneens een afgerond rechthoekige vorm maar de vulling is eerder gelaagd donkerbruingrijs. In de vulling werden geen scherven aangetroffen, wel 5 kleine fragmentjes dierlijk bot.



Fig. 3.45: Paalkuilen S100 en S101.

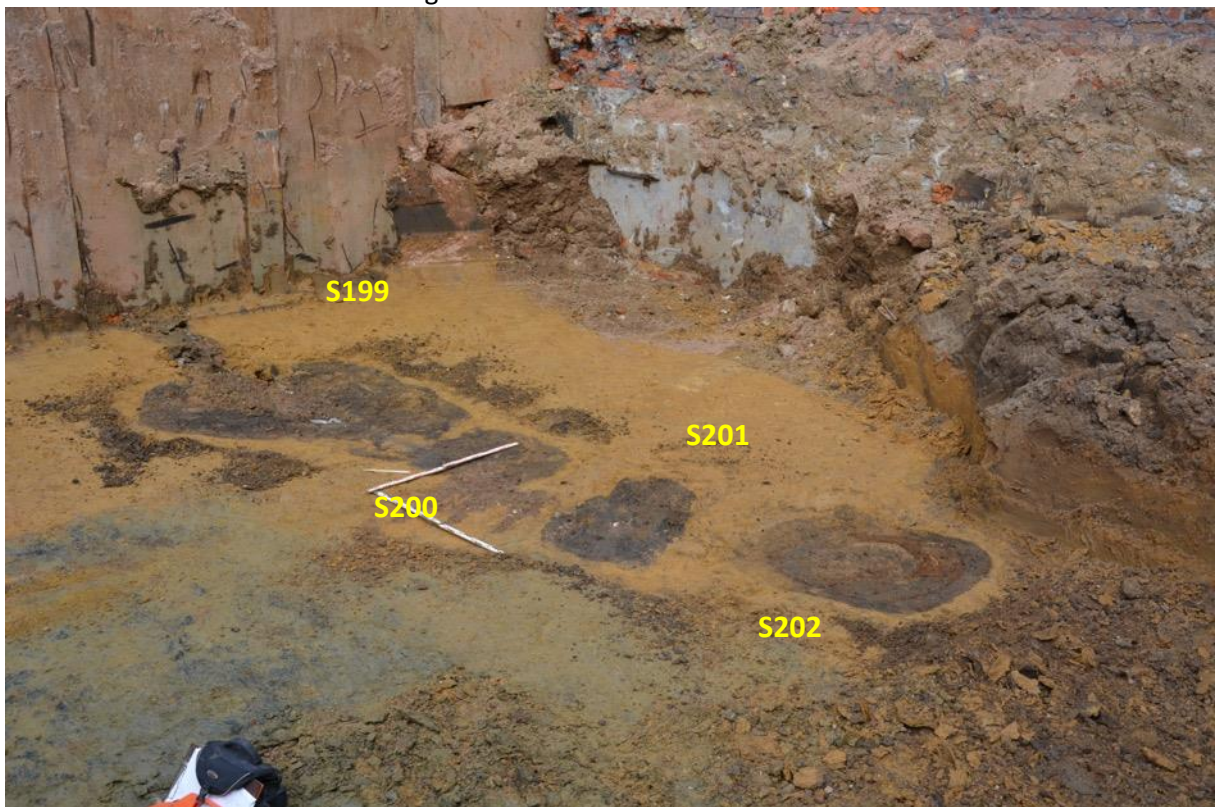


Fig. : 3.46: Sporen S199 tem S202.



Fig.3.47: Wetsteen uit S201.

Hoofdstuk 4 Synthese en beantwoording onderzoeksvragen

4.1 Interpretatie en datering

Naar aanleiding van de nieuwbouw van onderkelderde commerciële ruimtes en appartementen op een oppervlakte van ca. 6,2 are aan de Hennemarkt te Tienen en na een positief vooronderzoek (2014/371) werd door Onroerend Erfgoed een vlakdekkende opgraving opgelegd (2015-046).

Het projectgebied ligt in de oksel van de Croonestraat en de Hennemarkt, in het centrum van Tienen, binnen de eerste stadsomwalling uit de late middeleeuwen (CAI 152468) en op ca. 50 m ten oosten van de Sint-Germinuskerk (CAI 3611) .

Op het terrein werden buiten de drie kelders aan de zijde van de Hennemarkt zeker 2 stratigrafisch oudere kelders in natuursteen aangetroffen, namelijk een grotere rechthoekige kelder ter hoogte van de middelste kelder aan de Hennemarkt en met een gelijkaardige oriëntatie op dit plein en een kleinere kelder die op de Croonestraat georiënteerd is. In een laag die stratigrafisch ouder is dan de kleinere kelder werd een rekenpenning gevonden die mogelijk uit het begin tot midden van de 14^{de} eeuw dateert. De datering van de oudste kelders in natuursteen is dus allicht recenter dan midden 14^{de} eeuw. Het latere hergebruik ervan situeert zich allicht eerder in de late middeleeuwen/nieuwe tijd en de recentste aanpassingen in de nieuwste tijd.

De muren van de grotere rechthoekige kelder werden ondermetseld en hergebruikt bij de aanleg van de middelste kelder aan de zijde van de Hennemarkt.

Op een projectie van de aangetroffen funderingen op de kadasterkaart van 1830 en op de Atlas der Buurtwegen (1841) (fig. 4.1) lijken de aangetroffen muurresten de algemene perceelsindeling en oriëntatie wel te volgen, maar verder zijn er geen aanknopingspunten voor de toewijzing van deze muurresten. In rood werden de stratigrafisch oudste muren weergegeven, in groen de muren die bij de voormalige kelders hoorden en die deels herbruik gemaakt hebben van de stratigrafisch oudere muren; in blauw de recentste muren, vaak in baksteen uitgevoerd.

Volgens Kempeneers zouden de panden gelegen tussen de huidige Croonestraat en de kleine Kattestraat in de 14^{de} eeuw één grote eigendom gevormd hebben. Dit erf viel later eerst uiteen in de Dorre boom en de Duif, die later opnieuw verkaveld werden tot kleinere percelen¹⁸.

Er zijn geen concrete aanwijzingen dat de gegevens kloppen. Wel loopt de oostmuur van de grote rechthoekige kelder door naar het zuiden toe, in de richting van het nog rechtstaande en niet onderzochte huis nr.20. Mogelijk stond er dus inderdaad een groter gebouw in deze zone

Onder en achter deze kelders werden tevens grondsporen aangesneden. Het betreft naast kuilen mogelijk enkele grotere extractiekuilen en verder ook paalkuilen. Ook op de site Tienen Begijnhof werden grotere kuilen aangesneden die hier eveneens als leemwinningskuilen geïnterpreteerd werden¹⁹.

Er werd één gealigneerde rij paalkuilen met onderlinge afstand van ca. 1,5 m (S100, S101 en S164/165) aangesneden , maar er kan niettemin toch geen duidelijke plattegrond worden herkend in combinatie met de omliggende sporen. Er zijn echter enkele recentere oversnijdingen door o.m. een recente beerkelder (S23) waardoor deze mogelijk verstoord is. Op basis van het vondstenmateriaal kan gesteld worden dat de oudste occupatie in deze zone teruggaat tot de volle middeleeuwen, met oversnijdingen van sporen die eerder in de late middeleeuwen gedateerd kunnen worden.

¹⁸ Kempeneers 1999: 571.

¹⁹

4.2 Beantwoording onderzoeksvragen

-Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?

Op het terrein werden buiten de drie kelders aan de zijde van de Hennemarkt zeker 2 stratigrafisch oudere kelders in natuursteen aangetroffen, namelijk een grotere rechthoekige kelder ter hoogte van de middelste kelder aan de Hennemarkt en met een gelijkaardige oriëntatie op dit plein en een kleinere kelder die op de Croonestraat georiënteerd is. Onder en achter deze kelders werden tevens grondsporen aangesneden. Het betreft naast kuilen mogelijk enkele grotere extractiekuilen en verder ook paalkuilen. De sporen gaan terug tot de volle middeleeuwen. Het terrein kent allicht een onafgebroken occupatie tot op heden.

Deze sporen werden over het volledige terrein aangetroffen en zijn in vrij goede bewaringstoestand.

-Hoe verhoudt de site zich in zijn ruimere omgeving met betrekking tot de onderzochte periode(s).

Zoals te verwachten werden op het terrein occupatiesporen van bewoning aangetroffen die teruggaan tot de volle middeleeuwen. Het projectgebied ligt immers in het centrum van Tienen, binnen de eerste stadsomwalling uit de late middeleeuwen (CAI 152468) en op ca. 50 m ten oosten van de Sint-Germanuskerk (CAI 3611) . Deze kerk zou teruggaan op een romaanse kerk uit de tweede helft van de 12^{de} eeuw die bewaard gebleven is tot in de 14^{de}/15^{de} eeuw²⁰.

-Zijn er aanwijzingen voor ambachtelijke activiteit in deze zone? Zo ja, welke en wat betekent die in verhouding tot de gekende informatie over dit ambacht in Tienen.

Neen, er zijn geen aanwijzingen voor ambachtelijke activiteiten.

-In welke mate komen de opgravingsresultaten overeen met de gegevens uit historische kaarten en archiefbronnen?

Volgens Kempeneers zouden de panden gelegen tussen de huidige Croonestraat en de kleine Kattestraat in de 14^{de} eeuw één grote eigendom gevormd hebben. Dit erf viel later eerst uiteen in de Dorre boom en de Duif, die later opnieuw verkaveld werden tot kleinere percelen²¹.

Er zijn geen concrete aanwijzingen dat de gegevens kloppen. Wel loopt de oostmuur van de grote rechthoekige kelder door naar het zuiden toe, in de richting van het nog rechtstaande en niet onderzochte huis nr.20 . Mogelijk was er dus inderdaad een groter gebouw in deze zone

-Wat betekenen de gegevens mogelijk voor een aanvulling van kennisleemtes van de lokale en regionale geschiedenis?

De opgraving bevestigt de aanwezigheid van een occupatie in deze zone die teruggaat tot de volle middeleeuwen.

²⁰ <https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/relict/42838>

²¹ Kempeneers 1999: 571.

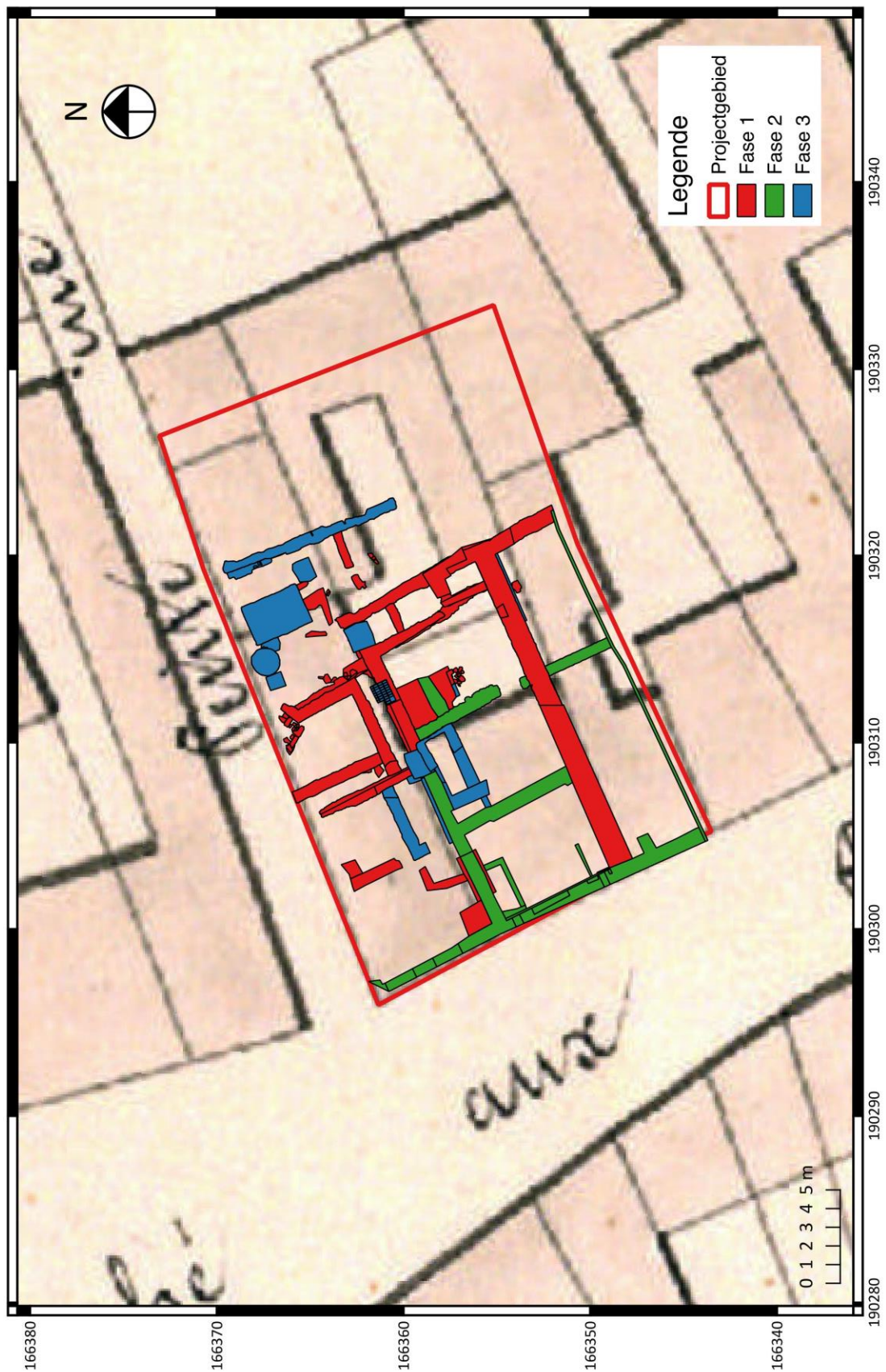


Fig. 4.1: Projectie van de aangetroffen funderings/muurresten op de Atlas der Buurtwegen (1841).

Bibliografie

Adams B.J.A & Crabtree P.J 2008: *Comparative Skeletal Anatomy. A Photographic Atlas for Medical Examiners, Coroners, forensic Anthropologists and archaeologists*, New York.

Gawronski J: 2012: *Amsterdam ceramics. A city's history and an archaeological ceramics catalogue 1175-2011*, Amsterdam.

Kempeneers 1999: *Thuis in Tienen*.

Vander Ginst V. & Smeets M. 2014: *Archeo-rapport 220: Het archeologisch onderzoek in het Groot Begijnhof te Tienen*, Kessel-Lo.

Vander Ginst V. & Smeets M. 2015: *Archeo-rapport 262: Het archeologisch vooronderzoek aan de Hennemarkt te Tienen*, Kessel-Lo.

